

ЗМІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

(повне найменування інституту, факультету)

Економіка та митна справа

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проєкту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: Митно-тарифне регулювання в умовах глобалізації економіки

Виконав: студентка II курсу,
групи БТЕ-0314м

Спеціальності 051 Економіка
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Митна справа

Грановська А.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник Біленко О.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Морозов Д.М.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Бізнес-технологій та економіки
Кафедра Економіка та митна справа
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 051 Економіка
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Митна справа
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Соколов А.В.

«14» жовтня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Грановська Аліна Сергіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Митно-тарифне регулювання в умовах глобалізації економіки

керівник проєкту (роботи) Біленко Олена Вікторівна, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « 31 » жовтня 2025 року № 494

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 11.12.2025 р.

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) праці українських і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистичні матеріали, законодавчі та нормативні акти

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

1. Теоретичні аспекти митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації економіки.

2. Дослідження розвитку митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації економіки.

3. Напрями удосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	05.11.25
2	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	12.11.25
3	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	05.11.25	19.11.25
Нормоконтроль	Горбань С.Ф., доцент кафедри ЕМС	28.11.25	05.12.25

7. Дата видачі завдання «14» жовтня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	02.09.25-11.09.25	
2	Вивчення літературних джерел	15.09.25-23.10.25	
3	Збір матеріалу на дипломну роботу	15.09.25-05.11.25	
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	14.10.25-05.11.25	
5	Виконання першого розділу	14.10.25-05.11.25	
6	Виконання другого розділу	16.10.25-12.11.25	
7	Виконання третього розділу	05.11.25-19.11.25	
8	Формування висновків та рекомендацій	20.11.25-26.11.25	
9	Оформлення дипломної роботи	05.11.25-26.11.25	
10	Перевірка роботи керівником	27.11.25-30.11.25	
11	Одержання відгуку та рецензії	08.12.25	
12	Попередній захист дипломної роботи	04.12.25-08.12.25	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.25	
14	Захист дипломної роботи	19.12.25-24.12.25	

Студент(ка)

(підпис)

Грановська А.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Біленко О.В.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 108 с., 8 табл., 18 рис., 91 джерело.

Об'єкт дослідження - процеси митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Предмет дослідження - механізми, інструменти, сукупність організаційних, економічних та правових відносин щодо митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Мета роботи - розробка методичних і практичних пропозицій щодо удосконалення застосування митно-тарифних інструментів в умовах глобалізації економіки та євроінтеграційних процесів в Україні.

Методи дослідження - системний, історичний, контент-аналіз нормативних документів, наукового узагальнення, порівняльний та статистичний аналіз, графічний.

Глобалізація економіки впливає на характер і напрями зовнішньоекономічної політики держав, зокрема, на їх митно-тарифне регулювання. Для України, яка інтегрується у світову економічну систему та розвиває співпрацю з Європейським Союзом, вдосконалення митно-тарифної політики є головною передумовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

В роботі викладено теоретичні аспекти митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації економіки; дослідження розвитку митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації економіки; напрями удосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, МИТНІ ПЛАТЕЖІ, МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, МИТНИЙ ТАРИФ, МИТО, ІМПОРТ, ЕКСПОРТ

ЗМІСТ

Завдання на дипломну роботу	2
Реферат	4
Вступ	6
1 Теоретичні аспекти митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації економіки	9
1.1 Глобалізація як сучасна тенденція економічного розвитку	9
1.2 Теоретичні основи митно-тарифного регулювання	20
1.3 Особливості механізму митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації економіки	28
Висновки до 1 розділу	40
2 Дослідження розвитку митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації економіки	42
2.1 Еволюція вітчизняного митно-тарифного регулювання	42
2.2 Аналіз митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі	55
2.3 Аналіз динаміки митних надходжень та сплати державного мита	64
Висновки до 2 розділу	71
3 Напрями удосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації	73
3.1 Шляхи удосконалення митно-тарифного регулювання	73
3.2 Заходи щодо адаптації митно-тарифного регулювання України до вимог СОТ і ЄС	80
3.3 Пропозиції щодо підвищення ефективності митно-тарифного регулювання	87
Висновки до 3 розділу	93
Висновки	95
Перелік посилань	98

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленою глобалізацією, яка проявляється у зростанні міжнародної торгівлі, інтеграції фінансових і товарних ринків, а також у зростанні взаємозалежності національних економік. Збільшення обсягів товарів, що переміщуються через державні кордони, створює нові виклики для національної економіки, тому що в таких умовах дієвий державний контроль за зовнішньоекономічною діяльністю є основним фактором забезпечення економічного розвитку, безпеки громадян та захисту національних інтересів.

В умовах глобалізації роль митно-тарифного регулювання посилюється, адже воно стає одним із головних видів державної політики, що може впливати на економічну стабільність країни на міжнародних ринках.

Для України, яка інтегрується у світову економіку та уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, дослідження митно-тарифного регулювання набуває своєї актуальності. Це пов'язано з необхідністю адаптації національної митної політики до міжнародних стандартів, правил Світової організації торгівлі (СОТ) та вимог ЄС, а також із завданням підвищення дієвості регулювання зовнішньоекономічної діяльності нині.

Дослідженню проблем митно-тарифного регулювання приділяється значна увага у працях вітчизняних та зарубіжних науковців та фахівців, серед яких: Дубик В. Я., Дяченко Т. О., Бережнюк І. Г., Мороз С. В., Пашко П., Соколовська О. В., Пол Кругман, Моріс Обстфельд та інші, які зробили значний науковий доробок у дослідження цієї сфери. Водночас, в умовах світових економічних криз, військових конфліктів, які наразі загострюються, потребують подальшого дослідження методи і способи митно-тарифного регулювання, позаяк вони безпосередньо впливають на глобальні економічні процеси, а також є одним із пріоритетних завдань на шляху вступу України до Європейського Союзу.

Саме цим зумовлений вибір і актуальність теми дипломної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається з фундаментальними науковими дослідженнями кафедри економіки та митної справи: «Дослідження формування та функціонування бізнес-екосистем в умовах сталого розвитку».

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є розробка методичних і практичних пропозицій щодо удосконалення застосування митно-тарифних інструментів в умовах глобалізації економіки та євроінтеграційних процесів в Україні.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки та розв'язання комплексу завдань:

- узагальнити теоретичні основи митно-тарифного регулювання та визначити його особливості в умовах глобалізації економіки;
- дослідити еволюцію митно-тарифного регулювання в Україні та оцінити вплив міжнародних угод, зокрема, з Європейським Союзом, а також порівняти практики з країнами-сусідами;
- провести аналіз митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі, динаміки митних надходжень та сплати державного мита;
- обґрунтувати напрями удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні з урахуванням вимог СОТ і ЄС.

Об'єктом дослідження є процеси митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Предметом дослідження є механізми, інструменти, сукупність організаційних, економічних та правових відносин щодо митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження складають праці вітчизняних і закордонних вчених, які присвячені дослідженню механізмів та інструментів митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З метою вирішення поставлених завдань у магістерській роботі були використані такі методи наукових досліджень: системний, історичний, контент-

аналіз нормативних документів, наукового узагальнення, порівняльний та статистичний аналіз, графічний.

Інформаційною базою дослідження є міжнародні та зарубіжні нормативно-правові акти, законодавча база України, статистичні дані міжнародних організацій та державних статистичних служб, узагальнені результати наукових досліджень, матеріали періодичних видань, науково-практичних конференцій за темою дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці пропозицій щодо оптимізації застосування митно-тарифних інструментів, їх адаптації до вимог СОТ і ЄС, що дозволить забезпечити національні інтереси України в митній сфері та сприятиме подальшій інтеграції до глобальної економіки та набуттю членства у Європейському Союзі.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в поглибленні теоретичних положень і практичних підходів, що відображено у наступних положеннях:

удосконалено: систему планування митних надходжень, що забезпечує підвищення прогнозованості бюджетних ресурсів, підходи до організації підвищення кваліфікації та мотивації працівників митних органів;

дістали подальшого розвитку: теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності митно-тарифного регулювання, обґрунтування ролі цифровізації у реформуванні митної системи України, положення щодо партнерської моделі взаємодії держави та бізнесу в митній сфері.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні результати дипломної роботи були викладені і ухвалені на III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку» (Запоріжжя, 2025р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи - 108 сторінок, 8 таблиць, 18 рисунків. Список використаних джерел налічує 91 найменування.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Глобалізація як сучасна тенденція економічного розвитку

Глобалізація характеризує розвиток світової економіки та суспільства. Під цим терміном розуміють масштабний процес, що охоплює економічну, соціальну, політичну, культурну та інформаційно-комунікаційну сфери життя. Його суть полягає у посиленні взаємозалежності між державами, народами та регіонами, що виявляється у зростанні масштабів міжнародних зв'язків, інтеграції виробництва, торгівлі, фінансових ринків, науково-технічної діяльності та культурного обміну. Це не є новим у розвитку людства - його прояви простежуються ще у взаємодії давніх цивілізацій, але саме з розвитком сучасних технологій воно набуло більшої інтенсивності.

Найбільше глобалізація проявляється в економічній сфері, адже міжнародна торгівля, рух капіталу, поширення технологій та знань стали головними чинниками економічного зростання. Лібералізація торговельних режимів, зниження тарифних і нетарифних бар'єрів, розвиток міжнародних транспортних і логістичних систем забезпечили формування глобальних ринків товарів і послуг [6, с. 751]. Завдяки цьому товари виробляються в одних країнах, комплектуючі постачаються з інших, а кінцевий продукт споживається у різних державах, що показує формування світових ланцюгів доданої вартості. Така інтеграція робить країни більш залежними від зовнішніх чинників, адже економічні кризи чи перебої у постачанні в одній частині світу можуть мати негативні наслідки для багатьох держав.

Важливим елементом розвитку глобалізації став технологічний прогрес. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, телекомунікацій, інтернету та транспортних засобів сприяв тому, що кордони у сфері обміну інформацією та знаннями стали умовними. Сьогодні, підприємства можуть спрямовувати виробництво на різних континентах у режимі реального часу, а споживачі мають

доступ до товарів і послуг з будь-якої точки світу. Це нерідко називають «комунікаційною революцією», адже завдяки їй відстані та часові бар'єри, які ще декілька десятиліть тому були великими дещо зменшилися [47, с. 80-83].

Глобалізація також пов'язана з розширенням міжнародного руху капіталу, інвестицій та трудових ресурсів. Вільніший доступ іноземних інвесторів до ринків різних країн сприяє модернізації виробництва, підвищенню продуктивності та створенню нових робочих місць. Разом з цим зростає масштаб трудової міграції, що має як позитивні, так і негативні наслідки. З однієї сторони, це забезпечує країнам-реципієнтам робочу силу, а мігрантам нові можливості, а з іншого - створює ризики «відтоку мізків» і соціальної напруги. Міжнародний рух капіталу і праці є головними складовими сучасної глобальної економіки.

Ще одним проявом глобалізації є уніфікація правил, стандартів та інституцій, країни дотримуються міжнародних стандартів, наприклад, Конвенції про права людини та основні свободи, а також норми СОТ щодо сертифікації та технічних стандартів. Держава, прагнучи брати участь у світовій торгівлі, повинна узгоджувати своє законодавство із загальновизнаними міжнародними нормами, приєднуватися до відповідних угод і дотримуватися вимог міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк [7, с. 67-69]. Це спрощує взаємодію між державами, ставлячи завдання збереження економічного суверенітету та захисту національних інтересів при виконанні зовнішніх зобов'язань.

Взаємозалежність економік зростає, роблячи світову економічну систему більш чутливою до подій у окремих країнах або галузях. Економічні, фінансові та політичні зміни в одному регіоні можуть швидко впливати на міжнародні ринки та ланцюги поставок. Прикладами цього є глобальні фінансові кризи, перебої у постачанні енергоносіїв та продовольства, а також пандемія COVID-19, яка показала вразливість міжнародних ланцюгів постачання та взаємозв'язок держав [17, с. 30-31]. Такі виклики свідчать, що сучасна глобалізація створює не тільки нові можливості для економічного зростання, інновацій і розвитку

торгівлі, а й ризики, які потребують взаємопов'язаних дій держав і міжнародних організацій.

У наукових дослідженнях сформовано декілька підходів до розуміння сутності глобалізації. Неоліберальний підхід робить акцент на позитивних моментах, наприклад, на підвищенні ефективності економіки, зростанні продуктивності праці, доступі до нових ринків і технологій. Інституціональний підхід розглядає роль міжнародних організацій, угод та стандартів, що формують правила функціонування глобальної економіки. Культурно-соціальний підхід аналізує поширення ідей, цінностей, культурних концепцій і способів життя, що допомагає знайти взаєморозуміння між народами. Марксистський та постколоніальний підходи наголошують на негативних наслідках, таких як нерівномірному розподілі вигод, посиленні залежності країн, втраті економічного суверенітету, екологічних ризиках і загостренні соціальних проблем [6, с. 750].

Перші ознаки глобалізації спостерігаються ще в період створення великих імперій, таких як Римська, Перська, Китайська та інші, які об'єднували певні території та численні народи під спільною владою. Ці державні утворення допомогли у розвитку торгівлі, поширенню технологій, ідей та культурних цінностей. Великий Шовковий шлях, що з'єднував Китай із країнами Близького Сходу та Європи, став прикладом початкової глобальної торгівлі, яка забезпечувала обмін товарами, дорогоцінними металами, прянощами, текстилем, а також культурними та релігійними знаннями. Розвиток транспортних шляхів і торговельних пунктів створював умови для формування міжконтинентальних зв'язків [64, с. 259-260]. Ці процеси можна вважати першими етапами глобальної інтеграції людства, коли закладалися основи економічної взаємозалежності, яка згодом розширилася.

Середньовіччя стало періодом розвитку торговельних мереж і зміцнення контактів між різними цивілізаціями. Торгові маршрути через Середземне море, Індійський океан та території Північної Африки і Азії забезпечували обмін товарами, технологіями та культурними досягненнями [64, с. 261]. У цей час

відбувався стрімкий розвиток міських центрів, портів і торговельних гільдій, що стимулювало економічне зростання та культурну інтеграцію регіонів. Міжнародна торгівля допомогла поширити ідеї, релігійні вчення та наукові знання, закладаючи основу майбутньої глобальної взаємодії.

Велика географічна експансія XV-XVII століть відкрила нові горизонти для глобальних зв'язків. Європейські держави здійснювали великі морські експедиції, відкривали нові континенти та колоніальні території, встановлюючи морські торговельні маршрути. Це допомогло сформувати глобальні економічні мережі, які об'єднували різні регіони світу в єдину систему. Початок ранньомодерної глобалізації стимулював обмін товарами, сировиною та культурними цінностями, а також розвиток фінансових інституцій і міжнародних торговельних угод. Цей етап показує, що глобальні зв'язки виникали не тільки в економічній сфері, але й у політичній та соціальній, адже колоніальні імперії регулювали відносини між метрополією та колоніями й спрямовували міжрегіональні потоки ресурсів.

Промислова революція XVIII-XIX століть стала важливим етапом глобалізаційного розвитку. Індустріалізація, розвиток транспорту, пароплавства, залізниць та телеграфу скоротили часові й просторові бар'єри, створивши умови для формування глобальних ринків. Зростання виробництва стимулювало міжнародну торгівлю та фінансові операції, посилюючи економічну взаємозалежність держав [3, с. 191-193]. Цей період іноді називають «першою глобалізацією», адже саме тоді сформувалися основи сучасної світової економіки, саме глобальні ланцюги постачання, міжнародні торговельні компанії та фінансові системи, що об'єднували різні регіони планети.

XX століття, а особливо період світових воєн та міжвоєнний час, показав, що глобалізація піддається політичним і соціальним впливам. Світові війни не тільки порушили економічні зв'язки між державами, але й допомогли створенню нових міжнародних організацій і інституцій, таких як ООН, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, метою яких стало відновлення співпраці та підтримка миру [3, с. 193]. Після Другої світової війни економічна інтеграція

отримала новий стимул, що відкривало можливості для розвитку міжнародних ринків, спрощення торгівлі та формування регіональних інтеграційних угод, закладаючи основу сучасної світової економіки.

З кінця XX століття і на початку XXI століття глобалізація посилилася завдяки інформаційній революції. Швидкий розвиток інформаційних технологій, Інтернету, телекомунікацій та транспортних систем дозволяє транснаціональним корпораціям і глобальним фінансовим ринкам працювати в режимі реального часу. Національні економіки стали більш інтегрованими у світову систему, а обмін інформацією, знаннями, товарами та послугами відбувається одразу. Сучасна глобалізація займає не тільки економічну взаємодію, а й культурний, науковий та соціальний обмін, що допомагає у поширенні ідей, стандартів і технологій у всьому світі [3, с. 197].

Економічна глобалізація визначається як посилення взаємозалежності національних економік через збільшення обсягів і швидкості переміщення товарів, послуг, капіталів, технологій та інформації через державні кордони. Вона проявляється у численних питаннях, які змінюють структуру світової економіки, впливають на розвиток окремих країн та визначають нові правила взаємодії між державами [19, с. 29-30]. Сучасна глобалізація займає виробничу та торговельну діяльність, фінансові, технологічні та соціальні відносини, формуючи систему глобальної економічної інтеграції.

Одним із основних проявів глобалізації є інтеграція національних економік у світову систему через зростання міжнародної торгівлі, інвестицій та фінансових потоків. Зниження торговельних бар'єрів, лібералізація ринків та розвиток міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, допомагають у створенні єдиного світового ринку. Це надає країнам доступ до нових ринків збуту, можливість залучати іноземні інвестиції, запроваджувати сучасні технології та розвивати інфраструктуру, що стимулює економічне зростання та розвиток. Інтеграція економік також сприяє гармонізації стандартів і правил ведення бізнесу, забезпечуючи передбачуваність торговельних відносин і зниження ризиків для міжнародних партнерів.

Транснаціональні корпорації об'єднують різні регіони світу у виробничі та торгові ланцюги. Вони здійснюють діяльність у декількох країнах, запроваджують інновації, поширюють технології та знання, створюють робочі місця і підтримують розвиток інфраструктури. Завдяки ТНК розвиваються нові галузі промисловості, підвищується конкурентоспроможність економік, а національні підприємства отримують можливість виходу на міжнародні ринки. Разом з тим діяльність транснаціональних корпорацій може призводити до концентрації економічної влади, залежності національних ринків від глобальних компаній та загострення конкуренції на місцевому рівні.

Слід зазначити, що сучасна глобалізація пов'язана зі стрімким розвитком інформаційних технологій та цифровізацією економіки. Використання Інтернету, телекомунікаційних мереж, автоматизації виробництва та цифрових платформ дозволяє швидко обмінюватися інформацією, підвищувати ефективність бізнесу, скорочувати витрати та прискорювати трансакції. Цифрова економіка відкриває нові можливості для електронної комерції, фінансових технологій, дистанційної роботи та розвитку стартапів. Також цифровізація змінює традиційні структури ринків, підвищує конкуренцію та ставить перед державами завдання регулювання нових сфер економічної діяльності, включаючи захист даних, інтелектуальної власності та кібербезпеку [52, с. 32].

Міжнародна трудова міграція та мобільність робочої сили зростають, що дозволяє країнам залучати кваліфікованих спеціалістів із різних регіонів світу, підтримуючи розвиток економіки та підвищення продуктивності праці. Міграція робочої сили забезпечує обмін знаннями та досвідом, стимулює міжнародну кооперацію та розвиток нових технологій. Цей процес супроводжується соціальними проблемами, такими як нерівність у доходах, конкуренція на ринку праці, інтеграційні труднощі для мігрантів і необхідність створення політик підтримки місцевого населення.

Фінансова глобалізація проявляється у зростанні обсягів міжнародних фінансових потоків, розвитку глобальних фінансових ринків та збільшенні ролі

міжнародних фінансових інститутів, таких як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Держави отримують можливість залучати капітал для розвитку промисловості, інфраструктури та соціальних програм. Разом із цим фінансова глобалізація супроводжується ризиками фінансової нестабільності, криз та спекуляцій на валютних і фондових ринках. Це потребує від урядів та міжнародних організацій зміни політики, регулювання фінансових потоків і розробки способів захисту національних економік.

Глобалізація змінює підходи до функціонування міжнародної торгівлі та митної політики держав. Тарифні бар'єри поступово знижуються під впливом угод між кількома державами і інтеграційних об'єднань, відповідно до вимог СОТ та Угоди про асоціацію України з ЄС, що обмежує можливості використання митних тарифів як засобу захисту національної економіки, згідно з Митним кодексом України [22]. Натомість зростає значення нетарифних способів, таких як технічні стандарти, сертифікація, екологічні вимоги та інші форми контролю. Держави повинні адаптувати свої митно-тарифні режими до міжнародних зобов'язань, узгоджувати законодавство з нормами глобальних організацій і одночасно шукати дієві способи підтримки національних виробників. Це питання актуальне для країн, що розвиваються, тому що вони прагнуть залучитися у світову економіку, але ризикують стати більш залежними від зовнішніх економічних чинників.

Глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для економік країн (табл. 1.1). Вона допомагає прискореному економічному зростанню, підвищенню рівня життя населення, надає доступ до нових технологій та ринків, стимулює інноваційну діяльність та розвиток малого і середнього бізнесу. Інтеграція національних економік у світову систему відкриває можливості для модернізації виробництва, підвищення дієвості та конкурентоспроможності підприємств. Країни, що беруть участь у міжнародній торгівлі, отримують можливість збільшувати обсяги виробництва, залучати іноземні інвестиції, розширювати експортні можливості та створювати нові робочі місця, що допомагає економічній стабільності та підвищенню добробуту населення.

Розвиток малого та середнього бізнесу дозволяє диверсифікувати економіку та зменшити залежність від великих корпорацій, створюючи сприятливі умови для підприємницької активності на регіональному рівні.

Таблиця 1.1 - Наслідки глобалізації

Позитивні наслідки глобалізації	Негативні наслідки глобалізації
Розвиток міжнародної торгівлі та економічних зв'язків між країнами	Посилення економічної залежності менш розвинених країн від розвинених
Поширення технологій, наукових знань і культурних цінностей	Втрата культурної самобутності, уніфікація культур
Формування глобальних транспортних і торговельних шляхів, наприклад, Шовковий шлях	Колоніалізм і експлуатація ресурсів підкорених територій
Економічне зростання, розвиток міст, портів і фінансових інституцій	Соціальна нерівність між країнами та регіонами
Створення міжнародних організацій (ООН, МВФ, Світовий банк) для підтримки миру та співпраці	Політична залежність держав від глобальних структур і корпорацій
Розвиток інформаційних технологій, Інтернету та глобальних комунікацій	Зростання впливу транснаціональних корпорацій, які можуть ігнорувати національні інтереси
Поширення освіти, наукових відкриттів, культурного обміну	Екологічні проблеми через індустріалізацію та глобальне виробництво
Спрощення міжнародної співпраці, мобільності людей і капіталу	Нерівномірний розподіл вигод від глобалізації між країнами та населенням

Ризики глобалізації проявляються у посиленні соціальної нерівності через нерівномірний розподіл вигод від економічної інтеграції, що може призводити до зростання розриву між багатими та бідними верствами населення та між регіонами країни. Прагнення підприємств знизити витрати супроводжується зменшенням соціальних гарантій та погіршенням умов праці, що негативно впливає на рівень захисту працівників і соціальну стабільність. Інтенсивне виробництво та транспортування продукції на великі відстані спричиняє погіршення екологічної ситуації, підвищення забруднення повітря та водних ресурсів і зміну кліматичних умов [17, с. 14]. Глобалізація також може становити

загрозу для культурної самобутності, адже поширення універсальних культурних стандартів та масової продукції, таких як кіно, музика та харчові бренди, зменшує унікальність місцевих традицій та звичаїв.

Крім того, країни стикаються з різними викликами, такими як торговельні війни, протекціоністські політики, нерівномірний розвиток країн, соціальна нерівність та екологічні проблеми. У відповідь на ці виклики держави та міжнародні організації шукають нові шляхи економічного розвитку, що поєднують економічну інтеграцію, соціальну справедливість та екологічну стійкість.

Зокрема, держава зменшує негативні наслідки глобалізації та сприяє реалізації її економічних і соціальних переваг, реалізуючи політику, передбачену Законом України «Про основи державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та Програмою економічного і соціального розвитку України на 2026-2028 рік [29; 37]. Ефективна економічна політика спрямована на підтримку національного виробництва, розвиток інфраструктури, залучення іноземних інвестицій і створення сприятливих умов для підприємницької діяльності. Для забезпечення соціальної справедливості впроваджуються механізми перерозподілу доходів, підтримка вразливих верств населення та створення рівного доступу до ресурсів і можливостей.

Важливим напрямом є захист навколишнього середовища через запровадження екологічно чистих технологій, контроль за рівнем забруднення та участь у міжнародних екологічних ініціативах, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закону «Про оцінку впливу на довкілля». Україна також виконує міжнародні зобов'язання, саме Паризьку угоду та Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату [34; 35].

Культурну самобутність підтримують через збереження національних традицій, мов, мистецтва та формування національної ідентичності. Трудові відносини регулюються з метою забезпечення гідних умов праці, справедливої оплати та захисту прав працівників.

Перспективними напрямками є посилення регіональної інтеграції, розвиток цифрової економіки, інноваційні технології, сталий розвиток та використання ресурсів науки й освіти для забезпечення конкурентоспроможності країн у глобальній економіці.

Світові економічні та соціальні відносини посилюють взаємозалежність країн, поширюють технології, прискорюють обмін інформацією та підсилюють міжнародну торгівлю. Також постають нові виклики, такі як економічна нерівність, соціальні диспропорції, культурні зміни та загрози національній безпеці. Державна політика є основним інструментом адаптації країни до глобальних змін, забезпечення сталого розвитку та захисту національних інтересів.

Політика держави спрямована на інтеграцію національної економіки у світову систему при збереженні стратегічних секторів та пріоритетів розвитку. Це займає модернізацію транспортної, енергетичної та телекомунікаційної інфраструктури, запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для ефективної взаємодії з міжнародними ринками. Підтримка інновацій, розвиток науково-дослідної діяльності та впровадження технологічних рішень підвищують конкурентоспроможність економіки на глобальному рівні [76, с. 5-7]. Важливим є реформа фінансового сектору та створення стабільної системи регулювання відповідно до міжнародних стандартів, що дозволяє залучати іноземні інвестиції, розширювати експортні можливості та підтримувати економічну стабільність країни.

Економічна інтеграція супроводжується також соціальними викликами. Нерівномірний розвиток економіки може призводити до посилення соціальної нерівності, зростання безробіття та дисбалансу на ринку праці. Державна політика забезпечує соціальний захист населення та підтримку вразливих верств через програми допомоги, системи соціального страхування та інші способи підтримки [49, с. 134-135]. Освітні реформи, орієнтовані на потреби ринку праці, формують навички та компетенції, необхідні для сучасної економіки. Підтримка регіонального розвитку зменшує диспропорції у рівні життя населення,

підвищує економічне зростання відсталих територій та зміцнює соціальну справедливість.

Культурні та інформаційні чинники також потребують уваги держави. Поширення зовнішніх культурних впливів може призводити до втрати національної ідентичності, тому важливо зберігати культурну спадщину та підтримувати національні мови, мистецтво і традиції через освітні та культурні програми. Регулювання інформаційного простору дозволяє балансувати між свободою слова та захистом від негативного зовнішнього впливу, забезпечуючи суспільство достовірною та корисною інформацією. Участь у міжнародних культурних проектах і програмах обміну підтримує розвиток міжкультурного діалогу, зміцнює міжнародні зв'язки та збагачує національну культуру.

Політичні та правові чинники державної політики мають особливе значення. Необхідно реформувати способи державного управління, забезпечити підзвітність органів влади та покращити національне законодавство до рівня міжнародних стандартів [75]. Це дозволяє ефективно брати участь у діяльності міжнародних організацій, укладати угоди, захищати національні інтереси та координувати політику на глобальному рівні. Дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини підтримує стабільність та підвищує довіру громадян до органів влади.

Державна політика стикається з великою кількістю викликів. Економічна конкуренція змушує країну швидко адаптуватися до змін на світових ринках, підтримувати розвиток стратегічних галузей та національних виробників. Швидкий розвиток технологій вимагає постійного оновлення політики у сфері науки, освіти та інновацій. Крім того, глобальні загрози, такі як зміна клімату, тероризм та інші міжнародні проблеми, потребують узгодженої діяльності держави та міжнародного співробітництва.

Отже, сучасна глобалізація охоплює економічну, соціальну, політичну, культурну та інформаційну сфери життя і проявляється у зростанні взаємозалежності держав та інтеграції національних економік у світову систему.

Вона створює нові можливості для економічного зростання, технологічного розвитку, міжнародної торгівлі та культурного обміну, але породжує ризики соціальної нерівності, екологічних проблем та загроз національній самобутності. Держава, реалізуючи дієву політику у сферах економіки, соціального захисту, охорони довкілля, культури, цифровізації та регулювання трудових відносин, може зменшити негативні наслідки глобалізації й збільшити її переваги, забезпечуючи сталий розвиток, соціальну справедливість та захист національних інтересів.

Глобалізація економіки є об'єктивним процесом формування єдиного світового економічного простору, проявляється у зростанні міжнародної торгівлі та інвестицій внаслідок вільного руху товарів, капіталів, робочої сили, технологій. Тобто проявляється перш за все у митній сфері.

1.2 Теоретичні основи митно-тарифного регулювання

Головною метою митно-тарифного регулювання є забезпечення захисту національної економіки від негативного впливу зовнішніх факторів. Діяльність державних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється майже у всіх країнах світу, але масштаби, форми, методи та визначені цілі встановлюються урядом кожної держави з урахуванням її економічних можливостей, ролі в світовому економічному господарстві, а також внутрішньої та зовнішньої політики. Тобто, особливості митно-тарифного регулювання формуються індивідуально для кожної держави.

У світовій практиці державна політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності спрямована на створення системи заходів законодавчого, виконавчого та контрольного характеру, які здійснюються уповноваженими державними органами. Це дозволяє підтримувати рівновагу зовнішньоекономічних відносин, стимулювати прогресивні зміни в структурі імпорту та експорту, а також заохочувати залучення іноземного капіталу. Для ефективного формування та реалізації державного регулювання необхідно визначити його сутність, основні

напрями, форми та масштаби втручання держави, що залежать від характеру і актуальності світових економічних проблем для конкретної держави.

З теоретичної точки зору митно-тарифне регулювання передбачає декілька складових. Відповідно до статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», до основних видів митного регулювання належать встановлення мит і митних зборів, організація митного контролю та діяльності відповідних органів. Митний кодекс України не використовує поняття «митне регулювання» [30]. У наукових працях зустрічаються різні трактування цього поняття: деякі автори говорять про митне регулювання, митно-тарифне регулювання, митні та тарифні відносини. Незалежно від підходів, більшість фахівців визнає, що митні органи здійснюють регулятивний вплив на зовнішньоекономічну діяльність держави, хоча терміни та способи цього впливу трактуються по-різному.

За визначенням Єгорова О. Б., митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розуміти як сферу діяльності держави через уповноважені органи, що здійснюють митну політику, регулюють суспільні відносини, пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через державний кордон, забезпечують стягнення митних платежів та здійснення митного контролю [12, с. 37]. Автор підкреслює, що митно-тарифне регулювання включає організаційні, економічні (тарифні) та адміністративні (нетарифні) засоби державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність, що надає підстави ототожнювати його з митною справою.

Бережнюк І. Г. пропонує трактувати митне регулювання як вплив держави через її органи, насамперед митні, на учасників митних відносин з метою забезпечення економічних інтересів держави. Раніше ці інтереси мали тільки фіскальний характер, але сучасне законодавство передбачає зміщення цього акценту в бік взаємодії з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності для підвищення їх ділової активності [2, с. 37].

З правової точки зору Щербюк Н. Ю. визначає митне регулювання як діяльність, спрямовану на встановлення правил і порядку переміщення товарів і транспортних засобів через державний кордон, що забезпечує рівновагу між

правами суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та інтересами держави [60, с. 169]. Такий підхід підкреслює дуалістичну природу митного регулювання, де адміністративне регулювання займає управлінські відносини, а предметом митного впливу є відносини, що виникають під час переміщення товарів і транспортних засобів.

Деякі науковці акцентують увагу на протекціоністській функції митно-тарифного регулювання. Наприклад, Чудновець І. В. зазначає, що воно спрямоване на захист національного ринку шляхом оподаткування імпортованих товарів [59, с. 15]. Але, крім протекціонізму, митно-тарифне регулювання виконує стабілізуючу та стимулюючу функції, впливаючи на внутрішній ринок та структуру економіки.

У правознавстві митно-тарифне регулювання розглядають як встановлення порядку застосування тарифних та нетарифних заходів державного впливу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Аналіз сутності поняття «митно-тарифне регулювання»

Ключове слово	Визначення в межах ключового слова	Конкретизація визначення	Мета в межах поняття
Складова національної податкової системи	Сукупність організаційних, економічних та правових заходів, що здійснюються державними органами і спрямовані на регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни	Державне регулювання зовнішньої торгівлі товарами, що ґрунтується на застосуванні митного тарифу та впливає на вартість товарів, що переміщуються через митний кордон	Захист національного ринку від ввезення іноземних товарів, відстоювання економічних інтересів держави через оподаткування
Сукупність організаційних, економічних (тарифних) і адміністративних (нетарифних) засобів	Засоби державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність	Захист національних виробників на внутрішньому ринку, регулювання структури експорту та імпорту, забезпечення джерел наповнення дохідної частини бюджету	Сприяння розвитку національної економіки, збалансування ринку

Продовження Таблиці 1.2

Організаційні, економічні та правові заходи	Заходи, спрямовані на регулювання зовнішньоекономічної діяльності через застосування мита до товарів, що ввозяться в Україну та вивозяться з неї	Економічні заходи цінового регулювання зовнішньої торгівлі, підтримка балансу внутрішнього та зовнішнього ринків, налаштування обсягів виробництва та споживання	Стимулювання розвитку економіки, вплив на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин за допомогою митних інструментів

У результаті дослідження визначено головні складові цього поняття, їх конкретизацію та мету, яку вони реалізують. Наприклад, митно-тарифне регулювання розглядається як частина національної податкової системи, що об'єднує сукупність організаційних, економічних та правових заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Також воно займає державне регулювання зовнішньої торгівлі товарами, що ґрунтується на митному тарифі та впливає на вартість товарів, які переміщуються через митний кордон. Крім того, митно-тарифне регулювання виконує протекціоністську функцію захисту національного ринку від ввезення іноземних товарів та спрямоване на підтримку національних інтересів шляхом оподаткування товарів на митному кордоні держави.

Тому, на мою думку, аналіз терміну «митно-тарифне регулювання» дозволяє виділити головні моменти, такі як організаційні, економічні та правові заходи, вплив на ціну товарів через митний тариф, захист національного ринку, стимулювання розвитку економіки та забезпечення доходів державного бюджету.

Суть митно-тарифного регулювання можна розглядати як сукупність методів, прийомів і способів державного впливу на зовнішньоторговельну діяльність, основою яких є застосування митних процедур, зборів та правил. У теорії міжнародного митного права під митно-тарифним регулюванням зазвичай розуміють заходи, що впливають на підвищення імпоротної або експортної вартості товарів під час їх перетину митного кордону. Сутність такого підходу

полягає в тому, що держава через справляння митних зборів реалізує свої основні функції: фінансову, захисну (для підтримки вітчизняних товарів у конкурентній боротьбі з іноземними) та стимулюючу (для перевищення імпорту окремих категорій товарів). Система тарифних заходів займає застосування митних зборів та інших митних платежів, сплата яких є обов'язковою для ввезення товарів на митну територію держави та вивезення з неї [4, с. 22-23].

Методи митно-тарифного регулювання спрямовані передусім на захист внутрішнього ринку від надмірного тиску зовнішньої конкуренції та на стимулювання розвитку національної економіки. Основна ідея такого регулювання полягає в тому, щоб забезпечити баланс між інтересами держави, національних виробників і споживачів, створюючи умови для економічного зростання та прогресивних структурних змін у виробничій і торговельній сфері. Одним із головних способів цього процесу є запровадження ввізних та вивізних митних зборів, які впливають на формування цін на товари та послуги при їх переміщенні через митний кордон.

Ввізні мита дозволяють регулювати обсяги імпорту, обмежувати надходження певних категорій товарів, що можуть конкурувати з національною продукцією та підтримувати внутрішніх виробників, створюючи для них сприятливі умови для виробництва та збуту товарів. Вони стимулюють розвиток стратегічних галузей економіки, де потрібна державна підтримка на початкових етапах розвитку. Вивізні мита, у свою чергу, використовуються для контролю експорту товарів, що мають переважну економічну або стратегічну цінність та можуть бути засобом регулювання внутрішнього ринку через вплив на ціни та доступність продукції.

Методи митно-тарифного регулювання включають також комплекс додаткових заходів, таких як визначення преференційних режимів для окремих країн або груп товарів, застосування тимчасових обмежень на імпорт певної продукції, а також підтримку національних підприємств через зниження мит на імпорт сировини та технологій. Вони дозволяють державі впливати не тільки на

економічну, але й на соціальну сферу, саме зберігати робочі місця, підвищувати інноваційний розвиток та загальну конкурентоспроможність країни.

Важливо також визначити поняття «імпорт». Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», імпорт (імпорт товарів) означає «купівлю вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів у іноземних суб'єктів господарювання з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, а також придбання товарів для власного споживання установами та організаціями України за її межами» [30]. Імпорт (випуск у вільний обіг) - це митний режим, за яким товари іноземного виробництва після сплати всіх митних платежів і виконання всіх необхідних формальностей випускаються у вільний обіг на митній території України.

Імпорт є складовою зовнішньоторговельної діяльності, що, у свою чергу, є частиною міжнародної економічної діяльності. Структура імпорту впливає на економіку країни, оскільки показує розвиток внутрішнього ринку та його технологічний рівень. Баланс між експортом та імпортом визначає джерела зростання ВВП та є об'єктом митного регулювання.

Митно-тарифне регулювання має певні цілі, які класифікують за різними ознаками та критеріями. Наприклад, за тривалістю періоду цілі поділяють на довготермінові (стратегічні), середньострокові та короткострокові. Довгострокові цілі зазвичай закріплюються у спеціальному законодавстві, а середньострокові визначає уряд. Основні цілі митно-тарифного регулювання включають [22]:

- раціоналізацію структури імпортних потоків, саме зменшення або скасування мит на товари, важливі для розвитку національної економіки;
- участь у реалізації торгово-політичних завдань із захисту національного ринку;
- сприяння інтеграції національної економіки у світову;
- підтримання балансу між ввезенням і вивезенням товарів, валютними витратами та доходами;
- стимулювання змін у структурі виробництва та споживання товарів.

Принципи митно-тарифного регулювання являють комплекс правил, вироблених науковою спільнотою та світовою практикою, які мають застосовуватися під час регулювання експортно-імпортних операцій. Основний принцип полягає у встановленні митних зборів державою в односторонньому порядку, забороняючи суб'єктам митних відносин самостійно домовлятися про їх розмір, терміни та інші питання [9, с. 487-488].

На рис. 1.1. представлено основні принципи, на яких ґрунтується митно-тарифне регулювання.

Рисунок 1.1 - Принципи митно-тарифного регулювання

Митно-тарифне регулювання виконує важливу роль у досягненні цілей та завдань зовнішньоекономічної діяльності, а також забезпечує безпеку держави та охорону національних інтересів.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) будь-якої країни завжди спрямована на виконання національних завдань і пов'язана з розвитком внутрішньої економіки та підвищенням її ефективності. Для досягнення гарних

результатів держави готові йти на певні тимчасові втрати, наприклад, зменшення деяких доходів заради досягнення вищого кінцевого ефекту та загального економічного зростання. Недоотримані кошти від зовнішньої торгівлі можуть бути компенсовані додатковими надходженнями від внутрішньої економічної діяльності, особливо якщо це допомагає у використанні імпортних технологій та обладнання.

Отже, доходи від зовнішньоторговельної діяльності та внутрішньої економіки перебувають у постійному взаємозв'язку. Зменшення одних доходів, наприклад, через підвищення митних ставок, що знижує привабливість імпорту, може бути компенсоване зростанням інших надходжень.

Особливе значення у системі єдиного економічного способу регулювання зовнішньоекономічної діяльності має система ввізних та вивізних мит. Мита встановлюються з урахуванням умов зовнішньої торгівлі та особливостей національної економіки. У розвинених країнах імпортні мита зазвичай невисокі, тоді як у країнах, що розвиваються, вони вищі, особливо при великій різниці між національними та світовими витратами та цінами. Низькі мита в економіках із високою продуктивністю праці та низькими внутрішніми витратами дозволяють дієво захищати національних виробників. У той же час, такі мита в економічно слабких країнах можуть бути недостатніми для захисту внутрішнього виробництва та можуть стримувати розвиток економіки [71].

Визначення бази для встановлення митних зборів є важливим і потребує врахування як світових, так і національних цін на товари та послуги. Це пов'язано з тим, що при розрахунку ставок мит необхідно знайти баланс між розвитком національної економіки, захистом внутрішнього ринку та залученням країни у світову економічну систему. Світові ціни можуть відрізнятися від внутрішніх через різницю в витратах на виробництво, рівні продуктивності праці, доступ до ресурсів та технологій, а також через вплив глобальної конкуренції. Тому облік цих параметрів є важливим для того, щоб мита виконували свою функцію без створення додаткового тиску на споживачів чи підприємців.

Існує також обернена залежність між рівнем розвитку економіки країни та величиною митного оподаткування імпортованих товарів. Це означає, що у стабільних, розвинених економіках, де продукція має високу конкурентоспроможність на внутрішньому ринку та у світовому масштабі, ставки мит, як правило, нижчі. Низькі мита в таких умовах є виправданими, бо немає нагальної потреби захищати національних виробників від зовнішньої конкуренції високими тарифами [67, с. 853-854]. Також вони дозволяють підтримувати потік товарів і послуг, допомагають у розвитку торгівлі, підтримують інновації та підвищують дієвість економіки за рахунок відкритості ринку для міжнародної конкуренції.

Для країн з менш розвинутою економікою, де внутрішнє виробництво ще не здатне повністю конкурувати з імпортною продукцією, питання встановлення мит стає набагато складнішим. Високі ставки мит у таких країнах часто використовуються як інструмент захисту національних виробників від зовнішньої конкуренції та для збереження робочих місць, підтримки розвитку промисловості та стимулювання внутрішнього виробництва. Проте надмірно високі мита можуть мати і негативний ефект, зокрема підвищувати ціни для споживачів та гальмувати розвиток міжнародної торгівлі, що у свою чергу може стримувати економічне зростання.

Таким чином, заходи митно-тарифного регулювання поповнюють дохідну частину державного бюджету за рахунок митних платежів, а також забезпечують економічну безпеку країни, захищають внутрішній ринок, допомагають розвивати національне виробництво, зменшують обсяги імпорту.

1.3 Особливості механізму митно-тарифного регулювання в умовах глобалізації економіки

Як уже зазначалося, митно-тарифне регулювання можна розглядати як систему відносин, що виникають між державою та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у процесі перетину національного кордону

товарами, послугами, капіталами чи робочою силою. Ця система займає врегулювання питання, пов'язані із визначенням та стягненням митних податків і зборів, встановленням митних тарифів, а також з організацією і здійсненням процедур митного контролю. У даному процесі особливе значення мають норми та правила, які регламентують діяльність митних органів, адже саме вони забезпечують реалізацію державної митної політики [28, с. 128-129]. Основні складові схематично представлені на рис. 1.2.

Рисунок 1.2 - Складові митно-тарифного регулювання

Рисунок 1.2 показує основні елементи, що утворюють основу митно-тарифного механізму. До них належать митний тариф України, мито як форма податкового платежу, митна вартість товару, що визначає основу для розрахунку зборів, а також країна походження товару, від якої залежить режим його оподаткування. Разом ці складові формують єдину систему, спрямовану на регулювання зовнішньоекономічних потоків і забезпечення належного рівня контролю над ними.

Слід наголосити, що після ухвалення Декларації про державний суверенітет Україна отримала право самостійно визначати власну митну політику, створила власну митну систему і почала здійснювати регулювання митної справи тільки на своїй території [8]. Це стало важливим кроком на шляху

формування незалежної економічної політики держави, тому що митне регулювання прямо впливає на обсяги зовнішньої торгівлі, структуру імпорту й експорту та конкурентоспроможність національного виробника.

Здійснення регулювання у сфері митної справи належить до компетенції найвищих органів влади й управління України. Спеціально уповноваженим органом державного управління в цій галузі є Державна митна служба України, яка ухвалює нормативні акти, що визначають засади діяльності та практичні способи реалізації митної політики. При цьому основним правовим підґрунтям є Митний кодекс України, закони України та міжнародні договори, які регламентують відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності та співпраці з іншими державами [18].

У світовій практиці склалися два рівні митного регулювання. Перший - міжнародний, який передбачає функціонування регулятивних способів через ухвалення та виконання рішень міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк реконструкції та розвитку та інші структури. Другий рівень - національний, що спирається на закони та інші нормативно-правові акти власної держави й показує специфіку її економічної системи та стратегічні інтереси [5, с. 27-28]. На рисунку 1.3 відображено основні функції митного тарифу.

Найпоширенішим є регулювання зовнішньоекономічної діяльності є митний тариф. Саме через нього більшість держав світу вирішують різні завдання, саме від захисту внутрішнього ринку та підтримки національних виробників до формування доходної частини державного бюджету за рахунок митних надходжень. Функції митного тарифу виконують роль засобу державного контролю та регулювання зовнішньоторговельних потоків.

Основним елементом митного тарифу є мито. Під митом розуміють непрямий податок, що стягується з товарів та інших предметів, які переміщуються через митну територію держави, незалежно від того, ввозяться вони, вивозяться чи прямують транзитом. Вартість мита включається у кінцеву ціну товару і сплачується кінцевим споживачем.

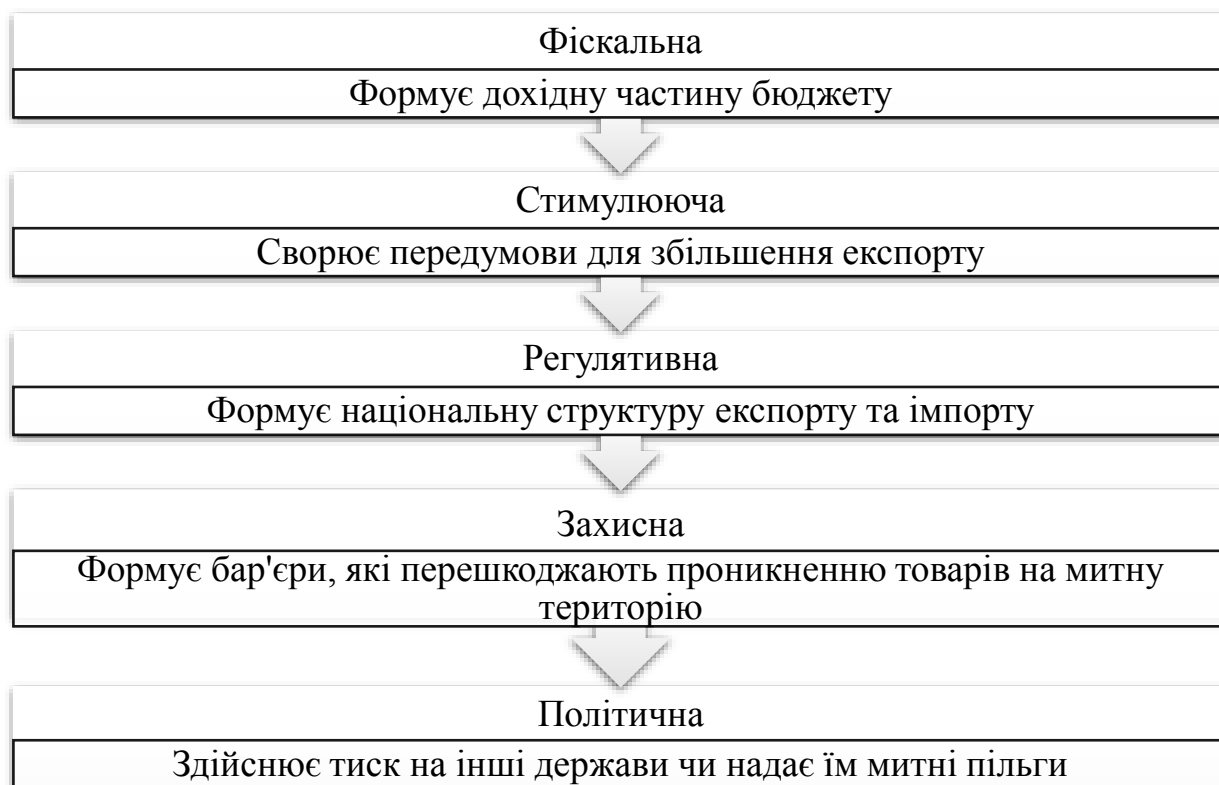

Рисунок 1.3 - Функції митного тарифу

Структура митно-тарифного регулювання пов'язана з визначенням місця мита серед інших податкових платежів, що застосовуються під час переміщення товарів через митний кордон. До них відносять податок на додану вартість, акцизний податок, плату за митне оформлення товарів і транспортних засобів, а також єдиний збір [11, с. 130-131]. Особливість ПДВ та акцизного податку полягає в тому, що вони сплачуються не тільки імпортерами під час ввезення товарів, а й вітчизняними виробниками у процесі реалізації продукції на внутрішньому ринку. Таким чином, ці податки однаково впливають як на вартість імпортованих товарів, так і на продукцію українського виробництва. Натомість плата за митне оформлення та єдиний збір не мають впливу на кінцеву ціну імпортованих товарів, адже їхнім об'єктом є не самі товари, а транспортні засоби та певні види державного контролю, які застосовуються під час перевезення [11, с. 133-134]. У зв'язку з цим саме мито є тим способом, який

може змінювати рівень цін на імпортовану продукцію, створюючи цінові переваги для товарів національного виробництва.

Мито, що справляється митними органами, можна охарактеризувати як податок на товари та інші предмети, які переміщуються через митний кордон України. До таких товарів застосовуються три види ставок мита: преференційні, пільгові та повні.

Преференційні ставки являють особливі пільгові умови, що передбачають повне або часткове звільнення від сплати мита. Вони діють стосовно товарів, що походять із держав, які разом з Україною входять до митних союзів, створюють спеціальні митні зони або ж мають укладені з Україною відповідні міжнародні угоди. Застосування таких ставок є характерним щодо товарів із країн, що розвиваються [22].

Пільгові ставки поширюються на продукцію, що походить із держав чи економічних союзів, яким Україна надає режим найбільшого сприяння у торгівлі, а також на товари з окремих країн, що належать до категорії тих, що розвиваються [22].

Повні ставки мита застосовуються до всіх товарів, які не підпадають під умови надання пільг чи преференцій, тобто до продукції, яка не користується спеціальними тарифними режимами, угодами про преференції або іншими винятками, передбаченими митним законодавством. Для таких товарів передбачено обов'язкове сплачування мита у повному обсязі відповідно до встановленого митного тарифу, що гарантує рівні умови для всіх імпортованих товарів без спеціального звільнення чи знижок. Це створює передбачувану систему оподаткування, яка дозволяє державі контролювати надходження доходів до бюджету та забезпечує фінансову підтримку для реалізації державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування повних ставок мита є важливим для захисту національних виробників від надмірного імпортного тиску та неконкурентних товарів, що можуть надходити з-за кордону за заниженими цінами. Воно дозволяє формувати стабільні умови для внутрішнього ринку, запобігаючи спотворенню

конкуренції та надаючи українським виробникам можливість підтримувати економічну активність і розвиток. Повні ставки мита створюють збалансовану систему митного регулювання, адже вони забезпечують наповнення державного бюджету та захист економічних інтересів країни [23, с. 31].

Крім того, застосування повних ставок мита дозволяє регулювати зовнішньоекономічні потоки та здійснювати контроль за переміщенням товарів через митний кордон. Декларування таких товарів передбачає повне нарахування митних платежів відповідно до їх митної вартості, що визначається на підставі документів, наданих декларантом, або за результатами митної оцінки.

Важливо розрізняти мито та митні збори, так як вони виконують різні функції та мають різну правову природу. Мито є непрямим податком на товари та інші предмети, що переміщуються через митний кордон, і його основна мета полягає у формуванні доходів державного бюджету та забезпеченні фінансової стабільності держави. Воно є обов'язковим до сплати для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а його сплата не пов'язана з отриманням послуги від митних органів. Таким чином, мито є безоплатним платежем, який покликаний не компенсувати конкретні витрати держави на оформлення товарів, а забезпечувати загальне фінансування діяльності державних органів та реалізацію державної політики у сфері зовнішньої торгівлі [22].

На відміну від мита, митні збори мають характер плати за конкретні послуги, що надаються митними органами під час оформлення товарів і транспортних засобів. Це можуть бути послуги щодо здійснення митного контролю, перевірки документів, огляду вантажу, зважування або оцінки товарів, а також інші адміністративні дії, пов'язані з переміщенням товарів через кордон. Митні збори є певною компенсацією витрат держави на забезпечення митного обслуговування і, на відміну від мита, не використовуються для загального фінансування діяльності держави, а пов'язані з виконанням визначених митних процедур. Тому їх розмір зазвичай визначається відповідно до обсягу наданих послуг, складності оформлення або ваги та вартості вантажу.

Мито, як податковий інструмент, має важливе значення для держави, так як це дозволяє регулювати зовнішньоекономічні відносини, впливати на ціни імпортованих товарів, захищати національних виробників від великого тиску іноземної продукції та підтримувати розвиток внутрішнього ринку. Воно може застосовуватися у вигляді різних ставок залежно від категорії товарів, країни походження або спеціальних умов, таких як антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні мита. Всі ці види створюють систему митного регулювання, яка поєднує фінансову функцію з регуляторною, що дозволяє державі впливати на товарні потоки та економічну стабільність країни [5, с. 27-29],

У той же час митні збори забезпечують належне функціонування митної системи. Вони допомагають у організації роботи митних органів, слідкують за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності встановлених процедур і норм, а також допомагають зменшити ризики порушень під час переміщення товарів через кордон. Тобто, хоча обидва платежі пов'язані з митною діяльністю, але їхнє призначення різняться, що необхідно враховувати при аналізі системи митного регулювання та фінансового забезпечення держави.

Імпорт товарів завжди супроводжується справлянням мита. Розмір ставок ввізного мита, а також перелік товарів, на які вони поширюються, визначено у «Митному тарифі України» з урахуванням чинних змін та доповнень [24]. Змінювати або встановлювати такі ставки може тільки Верховна Рада України шляхом ухвалення відповідних законів. У випадках, коли Україна має укладені угоди про зону вільної торгівлі з певними державами, ввізне мито не застосовується, але для цього необхідне підтвердження походження товару відповідними документами.

До окремих категорій товарів може запроваджуватися сезонне ввізне чи вивізне мито, термін дії якого не перевищує чотирьох місяців із моменту введення. Крім основних видів мит, у практиці застосовуються також спеціальні, антидемпінгові та компенсаційні мита, які мають на меті захист національних економічних інтересів та українських виробників.

Спеціальне мито встановлюється для захисту внутрішнього ринку від надмірного імпорту товарів, що може завдати великої шкоди національному виробництву. Воно може виконувати функцію запобіжного заходу у випадках, коли учасники зовнішньоекономічної діяльності порушують національні інтереси або коли інші держави застосовують дискримінаційні дії щодо України.

Антидемпінгове мито вводиться згідно із Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» у разі ввезення товарів за цінами, нижчими від їхньої реальної ринкової вартості, що завдає збитків українським підприємствам [31].

Компенсаційне мито застосовується у випадках, коли імпортовані товари отримують державні субсидії у країні-виробнику, що створює нерівні умови конкуренції та шкодить національним виробникам.

Особливі види мита застосовуються на основі рішень щодо введення антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, ухвалених відповідно до законодавчих актів України, таких як «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [31; 32; 33]. У випадку, коли імпорт певного товару підпадає під дію антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, раніше встановлені преференції не застосовуються, а також можуть бути тимчасово призупинені чи остаточно скасовані органом, який їх надав.

Розрахунок мита на товари та інші об'єкти, що підлягають митному оподаткуванню, здійснюється на основі їх митної вартості. Під митною вартістю розуміють фактичну ціну товару, яка сплачена або має бути сплачена за нього на момент перетину митного кордону України [22]. Сплата мита відбувається до митних органів України, а у випадку пересилання товарів чи інших предметів у міжнародних поштових відправленнях - через підприємства зв'язку. Питання надання відстрочок чи розстрочок оплати митних платежів регулюються Державною фіскальною службою України.

Всі платежі, що здійснюються при митному оформленні, ґрунтуються на митній вартості товарів. Митна вартість - це задекларована імпортером або визначена митним органом сума, яка розраховується на момент перетину товарами митного кордону. Методи обчислення митної вартості та умови їх застосування закріплені у положеннях Митного кодексу України [22].

Інформація про митну вартість важлива у системі митного регулювання, тому що саме на її основі формується частина фінансових надходжень до державного бюджету та здійснюється контроль за законністю зовнішньоекономічних операцій. Митна вартість застосовується для обчислення розміру митних платежів, адже саме від неї залежить правильність нарахування ввізного чи вивізного мита, акцизного податку та податку на додану вартість. Вона є тією основою, на основі якої розраховуються фінансові зобов'язання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності перед державою [22].

На її основі реалізуються й інші заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які спрямовані на захист національних економічних інтересів. Правильне встановлення митної вартості дозволяє запобігати заниженню вартості товарів, яке використовується недобросовісними імпортерами з метою зменшення податкових зобов'язань, і тим самим забезпечує чесну конкуренцію на внутрішньому ринку. Також це створює більш доступні умови для здійснення міжнародної торгівлі.

Важливим завданням, яке виконує інформація про митну вартість, є формування та ведення митної статистики. Саме на підставі даних про митну вартість товарів складаються статистичні звіти, що відображають обсяги та структуру імпорту й експорту, а також визначають основні види розвитку зовнішньої торгівлі. Ця інформація використовується органами державної влади для прийняття необхідних рішень у сфері економічної політики, наприклад, щодо розвитку торговельних відносин з іншими країнами, визначення ринків збуту та пріоритетних напрямів підтримки вітчизняних виробників.

Не менш важливим є і те, що дані про митну вартість застосовуються під час проведення документальних перевірок підприємств, які здійснюють

зовнішньоекономічну діяльність. У таких випадках митна вартість використовується як основа для нарахування податкових зобов'язань, а також для перевірки правильності обліку імпортованих чи експортованих товарів, що дозволяє державним органам виявляти можливі порушення, пов'язані з ухиленням від сплати податків чи митних платежів [22].

Декларування митної вартості відбувається під час переміщення товарів через митний кордон шляхом подання відповідної декларації. До її складу включається ціна товару, зазначена в рахунку-фактурі іноземного контрагента, а також інші витрати, якщо вони не враховані в цьому документі. До таких витрат належать: оплата завантажувально-розвантажувальних та перевантажувальних робіт до пункту перетину митного кордону України, витрати на транспортування до цього пункту, страхові платежі, комісійні й брокерські винагороди, що виникають під час митного або іншого оформлення в іноземних державах, оплата за використання об'єктів інтелектуальної власності, яка прямо чи через посередництво сплачується імпортерами або експортерами як умова ввезення чи вивезення товарів.

Визначення митної вартості товарів, що ввозяться на митну територію України, здійснюється шляхом використання різних методів, передбачених законодавством, основні з яких представлені на рисунку 1.4.

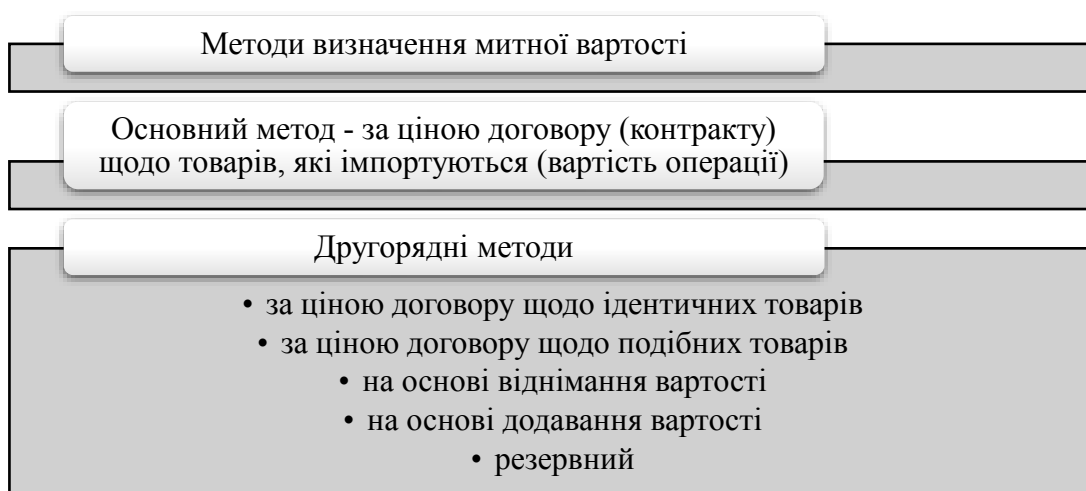

Рисунок 1.4 - Методи визначення митної вартості

Розрахунок митної вартості здійснюється насамперед на підставі ціни угоди, тобто фактурної (контрактної) вартості товару. Під фактурною вартістю розуміють ціну, зафіксовану в контракті та рахунку-фактурі. Подальше визначення митної вартості проводиться з урахуванням умов постачання відповідно до правил ІНКОТЕРМС, виходячи з того, які саме витрати включені продавцем у рахунок-фактуру та на якому етапі вони здійснені - до перетину митного кордону чи після нього [25].

Країна походження товару як складова митно-тарифного регулювання встановлюється для застосування тарифних і нетарифних заходів при ввезенні продукції на митну територію України чи її вивезенні за межі, а також для ведення статистики зовнішньої торгівлі. Товар вважається таким, що походить із тієї країни, де він був повністю виготовлений або зазнав достатньої переробки відповідно до критеріїв, визначених розділом III Митного кодексу. Під країною походження можуть розумітися не тільки окремі держави, а й групи країн, митні союзи, регіони чи частини держав, якщо цього потребує визначення походження. Якщо ж у виробництві брали участь кілька країн, країною походження вважається та, де було здійснено повне виготовлення або остання достатня переробка, що надала товару основні властивості [22].

Основним документом, що підтверджує походження товару є сертифікат про походження, який у визначених законом випадках вимагається митними органами. Так як країна походження впливає на рівень оподаткування, розмір митних платежів та можливі обмеження щодо імпорту, правила її визначення регламентуються Світовою організацією торгівлі. Угода СОТ про правила походження зобов'язує держави-члени дотримуватися принципів недискримінації, стабільності та передбачуваності, а також забезпечувати, щоб ці правила не створювали штучних бар'єрів чи викривлень у міжнародній торгівлі. У перспективі ця угода має на меті правила походження для всіх членів СОТ [54].

Головним документом митного оформлення є митна декларація - письмова заява встановленої форми, що подається митному органу і містить відомості про

товари і транспортні засоби, які перетинають державний кордон України. У ній зазначається не тільки найменування, кількість, вартість і характер продукції, а й митний режим, у який товари заявляються, а також інші дані, необхідні для здійснення контролю, ведення статистики зовнішньої торгівлі, правильного нарахування митних платежів, податків і зборів. На підставі митної декларації реалізуються більшість процедур та технологій митного контролю й оформлення товарів і транспортних засобів, що робить цей документ важливим у всій системі митно-тарифного регулювання.

Особливість митної декларації полягає у її правовому статусі, бо вона має силу офіційного документа, а відомості, що в ній зазначаються, підлягають перевірці з боку митних органів. Саме тому до її заповнення встановлено вимоги щодо форми та змісту, а також відповідальність декларанта за достовірність наданих даних. Неправильне заповнення декларації або подання недостовірних відомостей може призвести до затримки товару, застосування штрафних санкцій чи конфіскації продукції [5, с. 88-90].

Митна декларація може подаватися як у паперовому вигляді, так і в електронній формі. Запровадження електронного декларування спростило та прискорило митні процедури і зробило систему більш прозорою. Навіть у разі подання паперової декларації законодавством передбачено обов'язкове надання електронних копій, що забезпечує уніфікацію даних та полегшує їхню обробку. Використання електронних систем дозволяє здійснювати попереднє декларування товарів ще до їх фактичного ввезення або вивезення.

Таким чином, митно-тарифне регулювання в умовах глобалізації економіки поєднує у собі фіскальну та регуляторну функції, забезпечуючи формування доходів державного бюджету та захист національного виробника від надмірного імпортного тиску. Основними елементами цієї системи є мито, митний тариф, митна вартість і визначення країни походження товару, що разом створюють правові та економічні засади контролю й упорядкування міжнародної торгівлі.

Висновки до розділу 1

Перший розділ дипломної роботи містить теоретико-методологічне обґрунтування процесів митно-тарифного регулювання на сучасному етапі глобалізації економіки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Встановлено, що глобалізація економіки є об'єктивним процесом формування єдиного світового економічного простору на основі зростаючої взаємозалежності національних економік, що проявляється у вільному русі товарів, капіталу, робочої сили, технологій та інформації. Глобалізація економіки має суперечливий характер: з одного боку, вона відкриває країнам доступ до нових ринків, інвестицій, технологій, та сприяє пришвидшенню розвитку, з іншого - створює ризики залежності від зовнішніх центрів впливу, посилює нерівність і уразливість національних економік до світових економічних криз.

2. Світові та регіональні інтеграційні процеси є механізмом подолання торгових бар'єрів між державами, зменшують роль національних кордонів у сфері господарських відносин, тобто проявляються перш за все у митній сфері, під час застосування державами інструментів митно-тарифного регулювання.

3. На підставі аналізу наукових джерел узагальнено сутність митно-тарифного регулювання, що дозволяє виділити організаційні, економічні та правові заходи, вплив на ціну товарів через митний тариф, захист національного ринку, стимулювання розвитку економіки та забезпечення доходів державного бюджету.

4. Визначено, що підходи до митно-тарифного регулювання формуються індивідуально кожною державою з урахуванням її економічних можливостей, ролі у світовій економіці, а також внутрішньої і зовнішньої економічної політики.

5. Обґрунтовано, що в умовах глобалізації економіки механізм митно-тарифного регулювання поєднує у собі фіскальну та регуляторну функції. Основними елементами цієї системи є мито, митний тариф, митна вартість і

визначення країни походження товару, що разом створюють правові та економічні засади контролю й упорядкування міжнародної торгівлі. Процеси лібералізації міжнародної торгівлі вимагають розробки та впровадження заходів щодо оптимізації митно-тарифного регулювання з метою забезпечення балансу національних інтересів та інтеграції країни у світовий економічний простір.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Еволюція вітчизняного митно-тарифного регулювання

Митно-тарифне регулювання складає важливу частину економічної політики держави і виконує кілька функцій. Воно визначає умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності, формуючи правила ввезення та вивезення товарів, встановлюючи ставки митного тарифу та регулюючи митні пільги і квоти. Митно-тарифне регулювання також забезпечує захист внутрішнього ринку, оберігаючи національних виробників від неконкурентного імпорту та заохочуючи розвиток пріоритетних секторів економіки. Крім того, митна політика впливає на наповнення державного бюджету, адже митні платежі залишаються одним із головних джерел доходів держави.

Початковий етап розвитку митно-тарифної системи України припав на початок 1990-х років, коли країна здобувала економічну незалежність і запроваджувала власні митні тарифи. Відтоді система зазнала багатьох змін у нормативно-правовому регулюванні, організаційній структурі митної служби та підходах до адміністрування митних платежів. Сучасні стандарти адаптовані до правил Світової організації торгівлі та митних норм Європейського Союзу, що сприяють залученню України у міжнародну економіку [21, с. 60].

Держава наприкінці 1990-х років намагалася структурувати митну систему систематично, розподіляючи товари за категоріями і диференціюючи ставки залежно від економічної важливості та пріоритетів захисту внутрішнього ринку, що дозволяло формувати доходи державного бюджету та регулювати імпорт важливих продуктів, заохочувати розвиток окремих галузей та забезпечувати баланс між фіскальними та регуляторними цілями [21, с. 60].

Щодо зовнішньої торгівлі, у 1990-ті роки зафіксовано, що найбільші обсяги імпорту надходили з Росії (приблизно 37,7 % у певні роки), далі - Німеччина з часткою близько 8,5 %. У 1992 році імпорт товарів та послуг склав

близько 7 мільярдів доларів США, що відображено на рисунку 2.1. Це показує, як Україна на початковому етапі залежала від імпортової торгівлі та зовнішніх економічних зв'язків [13; 55].

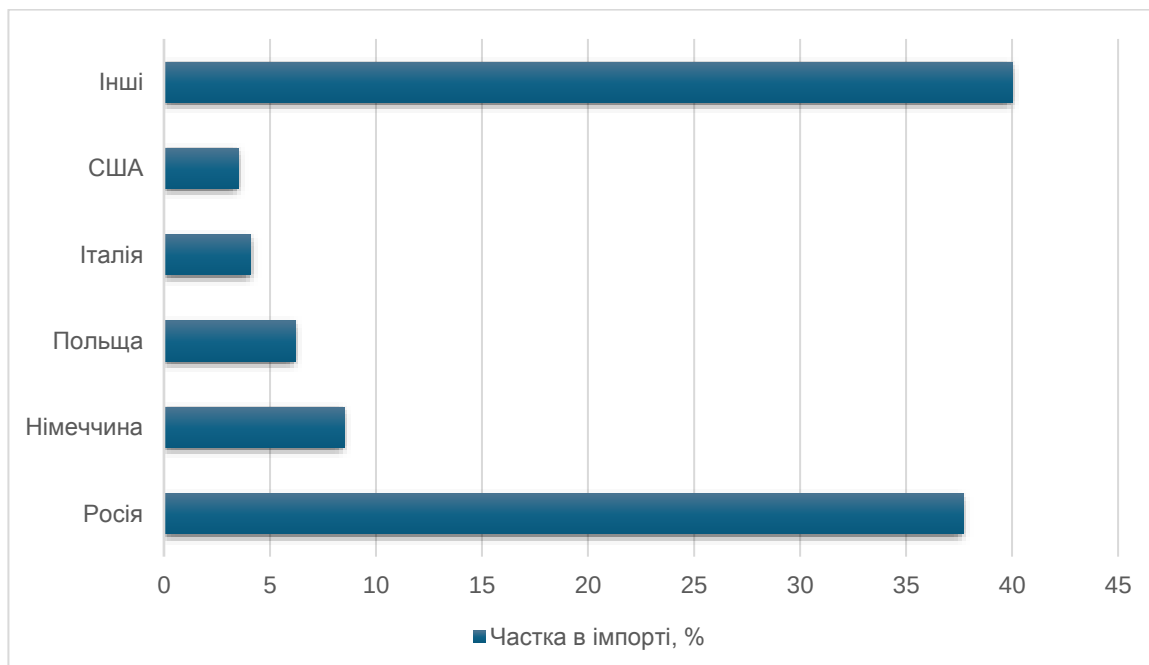

Рисунок 2.1 - Обсяги імпорту за країнами-партнерами у 1992 році (за даними Державної служби статистики України)

Період 1991-2000 рр. сформував правові та організаційні засади митно-тарифної політики України. Хоча система перебувала на стадії формування й була вразливою до зовнішніх економічних коливань, але саме в цей час з'явилися основні установи та початкові тарифні підходи, які згодом змінювались у більш пристосовану до міжнародних стандартів систему, сприяючи зменшенню корупційних ризиків, підвищенню ефективності контролю та легалізації зовнішньоекономічних потоків.

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна опинилася перед завданням створення власної митної системи, яка б забезпечувала не тільки фінансові функції держави, а й дієве регулювання зовнішньоекономічної діяльності. На той час країна успадкувала структуру митної служби колишнього

СРСР, яка не відповідала новим економічним умовам і потребам розвитку ринкової економіки та зовнішньої торгівлі. Необхідність запровадження національної митної системи була зумовлена також потребою захисту внутрішнього ринку від неконтрольованого імпорту та створення правових умов для розвитку українських виробників [23, с. 7].

У 1992 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Єдиний митний тариф», який став першим нормативним документом, що визначав ставки ввізного та вивізного мита, порядок їх застосування та принципи формування тарифної політики держави [42]. Закон заклав основу для створення єдиної митної системи, узгодженої з економічними потребами країни та принципами міжнародного торговельного права. Нормативні документи залишалися нестабільними, тому що економіка країни переживала перехідний період, що супроводжувався високою інфляцією, структурними змінами промисловості та необхідністю адаптації законодавства до нових умов.

У 1993 році було створено Державний митний комітет України, який взяв на себе функції організації митного контролю, запровадження нових тарифів та розробки правил зовнішньоекономічної діяльності. Комітет мав забезпечити контроль за переміщенням товарів через державний кордон, адміністрування митних платежів та боротьбу з контрабандою, що тоді було актуально через складні економічні умови і слабкий нагляд на кордоні [23, с. 9].

Основною проблемою періоду була нестабільність законодавства та часті зміни нормативних документів, які ускладнювали роботу митних органів і створювали невизначеність для бізнесу. Митниці бракувало сучасного обладнання та комп'ютерних систем для обліку платежів і контролю за товаропотоками. Працівники митної служби використовували переважно ручну документацію, що призводило до затримок оформлення вантажів та помилок у розрахунках митних платежів.

Цікаво, що в документі «Звід ставок ввізного мита станом на 1 червня 2000 року» наведено конкретні ставки мита для 24 основних товарних груп, охоплюючи багато видів продукції - від сільськогосподарських товарів і живих

тварин до промислових матеріалів і готових виробів. Наприклад, на живих тварин ставка була встановлена на рівні 0,2 євро за кг для пільгового імпорту та 0,4 євро за кг для повної ставки. Для зернових культур застосовувалися пільгові ставки - близько 0,1 євро за кг, що заохочувало імпорт сільськогосподарської продукції та забезпечувало стабільність внутрішнього ринку. На овочі та фрукти ставки варіювалися від 0,15 до 0,3 євро за кг, залежно від категорії та сезону [14].

Серед промислових товарів, таких як металопродукція, текстильні вироби та електротехнічне обладнання, ставки мита встановлювалися в діапазоні 1-5 % від митної вартості для пільгового імпорту та до 10 % для повної ставки. Для товарів розкоші, наприклад, ювелірних виробів та алкогольних напоїв - застосовувалися вищі ставки, що дозволяло державі одночасно наповнювати бюджет та захищати внутрішнє виробництво від надмірного імпорту (табл. 2.1) [14].

Таблиця 2.1 - Ставки ввізного мита України станом на 1 червня 2000 року (за основними товарними групами)

№	Товарна група (згідно з УКТ ЗЕД)	Основні товари групи	Пільгова ставка мита	Повна ставка мита	Призначення
1	Живі тварини (група 01)	Велика рогата худоба, свині, вівці, птиця	0,2 євро/кг	0,4 євро/кг	Стимулювання імпорту племінних тварин, регулювання ринку м'яса
2	М'ясо та харчові субпродукти (група 02)	М'ясо яловичини, свинини, птиці	10 %	20 %	Захист вітчизняного виробництва, баланс попиту й пропозиції
3	Риба і морепродукти (група 03)	Свіжа, морожена риба, креветки, мідії	5 %	10 %	Підтримка внутрішнього рибного господарства
4	Молочні продукти (група 04)	Молоко, вершки, масло, сир	10 %	20 %	Захист внутрішнього ринку молокопродуктів
5	Зернові культури (група 10)	Пшениця, ячмінь, кукурудза, рис	0,1 євро/кг	0,2 євро/кг	Забезпечення продовольчої безпеки, підтримка АПК

Продовження таблиці 1.2

6	Овочі та фрукти (групи 07-08)	Картопля, цибуля, яблука, цитрусові	0,15-0,3 євро/кг	0,3-0,6 євро/кг	Сезонне регулювання, баланс внутрішнього ринку
7	Цукор (група 17)	Цукор тростинний, буряковий	20 %	30 %	Захист національних виробників
8	Напої, алкоголь, тютюн (групи 22-24)	Алкогільні напої, пиво, сигарети	10-25 %	20-40 %	Високе мито з метою фіскального регулювання
9	Текстиль та одяг (групи 50-63)	Тканини, одяг, взуття	5 %	10 %	Баланс попиту на імпорتنі товари та підтримка легкої промисловості
10	Метали та вироби з них (групи 72-83)	Залізо, сталь, алюміній, труби	1-5 %	7-10 %	Стимулювання промислового виробництва
11	Машини та обладнання (групи 84-85)	Електротехнічне, промислове обладнання, комп'ютери	0-2 %	5 %	Заохочення технологічного імпорту
12	Транспортні засоби (група 87)	Автомобілі, автобуси, вантажівки	5-15 %	10-25 %	Баланс імпорту авто і внутрішнього виробництва
13	Оптичні, наукові прилади (група 90)	Медичне та вимірювальне обладнання	0-5 %	10 %	Стимулювання розвитку науки та медицини
14	Ювелірні вироби (група 71)	Вироби з дорогоцінних металів	15 %	30 %	Регулювання імпорту товарів розкоші
15	Хімічна продукція (групи 28-38)	Добрива, полімери, фармацевтичні засоби	1-5 %	7-10 %	Підтримка внутрішнього виробництва добрив і ліків

У таблиці 2.1 показано структуру та особливості системи ввізних мит України станом на 2000 рік, відповідно до Зводу ставок ввізного мита, затвердженого наказом Державного митного комітету України [14]. У ній показано дві основні групи ставок - пільгові та повні. Пільгові ставки застосовувалися при імпорті товарів із країн, з якими Україна мала чинні

торговельні угоди, саме держав СНД та країн, що розвиваються. Повні ставки діяли для решти країн або у випадках, коли імпорт не мав преференційного статусу.

Система ставок ввізного мита у 2000 році мала переважно фіскальний характер, тобто була орієнтована на наповнення державного бюджету. У ній вже почали простежуватися елементи регуляторної політики, тому що держава використовувала зниження ставок для заохочення імпорту високотехнологічного обладнання та сировини для промисловості, тоді як для товарів розкоші, алкоголю, тютюну й автомобілів застосовувалися підвищені мита з метою обмеження їх ввезення та захисту внутрішнього ринку.

Середня ставка ввізного мита по економіці на той час становила близько 9,7 %, що відповідало рівню перехідних економік Центрально-Східної Європи кінця 1990-х-початку 2000-х рр. Така структура тарифів свідчила про поступовий перехід України від суто фіскальної моделі митного регулювання до більш збалансованої системи, яка враховувала потреби бюджету і завдання розвитку національної економіки та зовнішньоекономічних зв'язків [78].

Прийняття Митного кодексу України у 2002 році означило перехід до кодифікованої моделі регулювання митної сфери [22]. Кодекс унормував митні процедури, визначив правила справляння платежів і запровадив стандарти документального оформлення товарів, наблизивши національну систему до міжнародних норм. Він також закріпив диференційований підхід доставок мита забезпечивши баланс між фіскальною та регуляторною функціями держави.

З 2003 року Україна готувалася до вступу до Світової організації торгівлі (СОТ), що потребувало покращення тарифної політики, лібералізації митних ставок і приведення національної митної системи у відповідність до міжнародних стандартів [89]. Для цього проводилися переговори з торговельними партнерами, здійснювався аналіз торговельних бар'єрів, знижувалися ставки ввізного мита на промислові товари та сировину.

У 2008 році Україна стала повноправним членом СОТ, що сприяло інтеграції в світову економічну систему, зменшенню протекціоністських

бар'єрів і підвищенню інвестиційної привабливості держави. Членство в СОТ зобов'язувало Україну використовувати митні ставки з міжнародними нормами, скоротити максимальні тарифи на промислові товари до 10 %, запровадити публічні правила застосування пільгових і нульових ставок на товари стратегічного імпорту [89].

Відбулася зміна функцій митниці, бо поряд із фіскальною з'явилася регуляторна функція, спрямована на заохочення зовнішньоекономічної діяльності, розвиток експорту та залучення інвестицій. Особлива увага приділялася створенню умов для публічного бізнес-середовища, завдяки електронним системам декларування, автоматизованим процесам контролю за переміщенням товарів та обліку митних платежів, що скорочувало час оформлення вантажів і зменшувало ризики корупційних проявів.

Система преференційних тарифів розвивалася одночасно, спрямована на підтримку стратегічних секторів економіки та імпорту важливих ресурсів для промисловості й енергетики. Наприклад, на імпорт обладнання високих технологій застосовувалися пільгові ставки мита 0-2 %, що стимулювало модернізацію промислових підприємств, на сировину для хімічної та металургійної промисловості ставки мита становили 0,5-1%, а на товари розкоші, такі як ювелірні вироби, дорогі автомобілі, алкоголь - встановлювалися підвищені ставки 10-20 %, що наповнювало бюджет і захищало внутрішнє виробництво [20].

Протягом 2000-2010 рр. структура митних платежів зазнала змін. Якщо на початку 2000-х більшість доходів формувалася за рахунок імпорту сировини й споживчих товарів, то наприкінці десятиліття зросла частка надходжень від імпорту високотехнологічних і промислових товарів, що вказувало на поступову диверсифікацію митних доходів і пристосування системи до нових економічних умов. За даними Державної митної служби України, у 2005 році найбільші надходження забезпечували промислові товари - 42 %, сировина - 25 %, товари споживчого ринку - 20 %, товари розкоші - 13 %. До 2009 року частка

надходжень від промислових і технологічних товарів зросла до 50 %, а від сировини зменшилася до 18 % [20].

Після підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС у 2014 році розпочався процес наближення митного законодавства України до положень Митного кодексу Європейського Союзу [57]. Основними напрямками даного пристосування стали - спрощення процедур оформлення, зниження митних бар'єрів для торгівлі, запровадження системи управління ризиками та електронного декларування.

Одним із кроків стало запровадження системи «єдиного вікна», яке дозволило підприємствам подавати всі необхідні документи в електронному вигляді через єдиний інформаційний портал. Система запрацювала у тестовому режимі в 2016 році та була закріплена на законодавчому рівні постановою Кабінету Міністрів України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарного, екологічного та інших видів контролю» [36]. Її запровадження скоротило час митного оформлення вантажів та зменшило корупційні ризики.

Також тривала цифровізація митних процедур, таких як розвиток електронного декларування, запровадження системи митного аудиту та попереднього електронного повідомлення про переміщення товарів. Відповідно до даних Державної фіскальної служби, станом на 2018 рік понад 95 % митних декларацій подавалися в електронному вигляді [15]. Це забезпечило зниження адміністративного навантаження на бізнес, прискорення процесу оформлення товарів і зменшення людського фактору у митному контролі.

У структурному плані митна система орієнтувалася на управління ризиками, що передбачало застосування аналітичних інструментів для вибіркової перевірки вантажів. Згідно з даними ДФСУ, у 2018 році частка фізичних оглядів вантажів скоротилася до незначних відсотків від загальної кількості декларацій, що відповідає середньоєвропейському рівню [15]. Такий підхід дозволив покращити пропускну спроможність пунктів митного контролю та підвищити дієвість ризик-орієнтованих процедур.

У питанні виконання Угоди про асоціацію з ЄС було розпочато покращення ставок мита із Загальним митним тарифом Європейського Союзу. Згідно з Додатком I-A до Угоди, Україна взяла зобов'язання поступово знижувати імпорتنі мита на 97 % тарифних позицій впродовж 7 років [62]. Середні ставки ввізного мита на промислові товари з ЄС знизилися з 4,5 % у 2014 році до 1,2 % у 2019 році, тоді як для сільськогосподарських товарів - із 8,5 % до 4,0 %, що призвело до зростання товарообігу між Україною та ЄС більш ніж на 40 % за п'ятирічний період (рис. 2.2) [51].

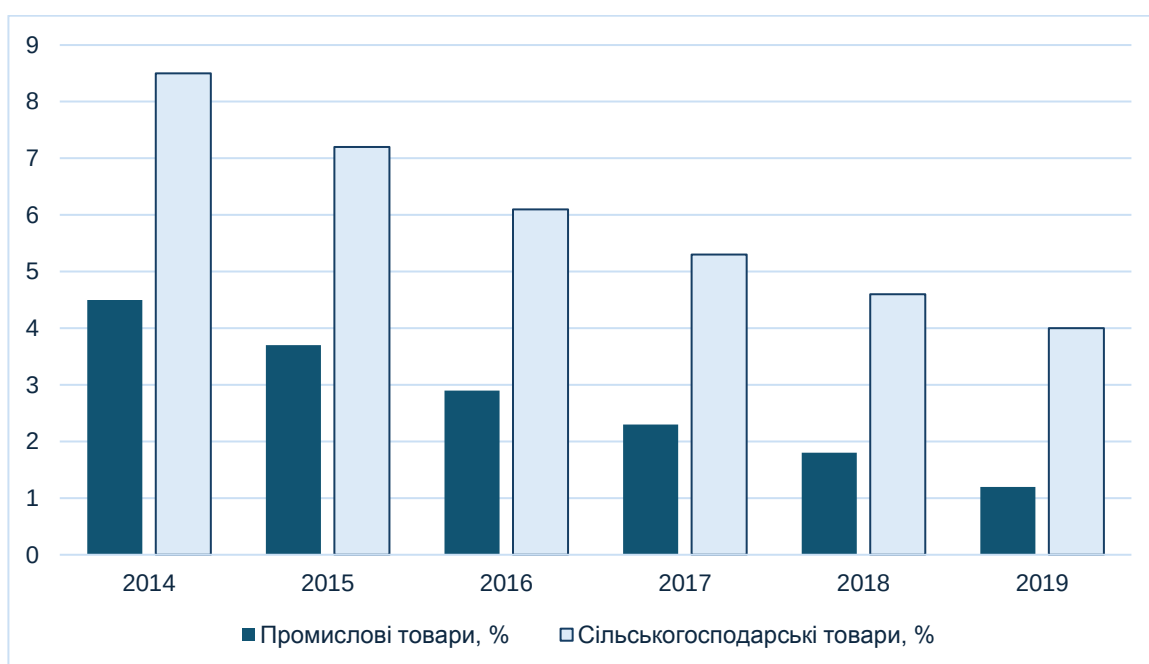

Рисунок 2.2 - Динаміка середніх ставок ввізного мита (2014-2019 рр.)

Реформа митної служби відбувалася в кілька етапів. У 2012 році було створено Міністерство доходів і зборів України, яке поєднало податкову та митну служби [39]. Але через неефективність управління та високий рівень корупційних ризиків у 2014 році відбулося його розформування. На його базі створено Державну фіскальну службу України (ДФСУ), що об'єднала податкову та митну компоненти [38]. Основними завданнями нового органу були боротьба з контрабандою, покращення митного адміністрування та зміцнення фіскальної

дисципліни. З метою відокремлення митного напрямку та забезпечення його спеціалізації у 2019 році було утворено Державну митну службу України як самостійний центральний орган виконавчої влади [40]. Головними цілями нового етапу реформи визначено цифровізацію процедур, підвищення публічності, зниження корупційних ризиків і посилення контролю за транзитними операціями.

Неабияким кроком у напрямі інтеграції було приєднання України до Конвенції про єдиний транзитний режим у 2019 році, завдяки якому запроваджено спільні з ЄС митні процедури транзиту товарів. На цій основі в Україні запроваджено систему NCTS (New Computerized Transit System), яка забезпечує електронний облік та відстеження руху товарів відповідно до європейських стандартів [77].

Митні платежі продовжують залишатися одним із найважливіших джерел доходів державного бюджету України. За даними Державної митної служби України (ДМСУ), обсяги митних надходжень впродовж 2020-2025 рр. характеризувалися певними коливаннями, що зумовлено внутрішніми економічними чинниками і зовнішніми викликами, наприклад, пандемією COVID-19 та повномасштабною війною. Незважаючи на кризові умови, митна система продовжувала бути важливою у забезпеченні фіскальної стабільності держави.

У 2020 році митні надходження знизилися під впливом пандемії COVID-19, яка спричинила падіння імпорту, скорочення виробництва та зменшення ділової активності. За даними медіа-ресурсу «Слово і Діло», обсяг надходжень становив приблизно 362,1 млрд грн. Також, попри тимчасові труднощі, митниця зберегла стабільний рівень виконання планових показників, що говорить про певну стійкість системи адміністрування платежів навіть у період глобальної рецесії [50].

У 2021 році спостерігалось відновлення динаміки митних надходжень. За інформацією Державної митної служби, за 11 місяців того року до бюджету було перераховано 432,3 млрд грн, що становило приріст приблизно на 35 % у

порівнянні з аналогічним періодом 2020 року [61]. Підвищення надходжень пояснюється не тільки зростанням імпорту, а й посиленням контролю за митною вартістю, класифікацією товарів і походженням продукції. Дієве адміністрування, цифровізація процедур і запровадження ризик-орієнтованих підходів сприяли підвищенню публічності та зменшенню корупційних ризиків.

У 2022 році після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну митна система країни зіткнулася з викликами. Митні надходження скоротилися до 318 млрд грн [50], що майже на чверть менше, ніж у попередньому році. Зниження було зумовлене скороченням імпорту, порушенням логістичних ланцюгів, руйнуванням інфраструктури, наданням пільг на постачання гуманітарних і важливих товарів, а також тимчасовими перебоями в роботі окремих митних постів. У відповідь на ці виклики уряд ухвалив низку рішень, спрямованих на підтримку економічної стабільності, забезпечення гуманітарних потреб населення та збереження бізнес-активності в умовах воєнного стану. Попри складні обставини, система адміністрування митних платежів продовжувала функціонувати, забезпечуючи виконання оборонних і соціальних витрат держави.

Одним із антикризових заходів стало тимчасове скасування ввізного мита, акцизів і ПДВ на окремі категорії важливих товарів, таких як паливо, військову амуніцію, транспорт, медикаменти, продукти харчування та гуманітарну допомогу. Відповідні зміни були закріплені у Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» [41].

Відбувалося поглиблення інтеграції України до європейського митного простору. Одним із найважливіших кроків стала імплементація положень Конвенції про процедуру спільного транзиту та приєднання України до системи NCTS (New Computerised Transit System). Від 1 жовтня 2022 року Україна офіційно розпочала використання системи NCTS Phase 5, яка дозволяє здійснювати транзитні операції з країнами ЄС та ЄАВТ за єдиними стандартами [53]. Цей крок означав фактичну інтеграцію української митної системи у

європейську логістичну інфраструктуру, підвищення публічності товаропотоків та прискорення транзитних процедур.

З 2023 року запроваджено електронну систему e-Excise для відстеження переміщення підакцизних товарів - алкоголю, тютюнових виробів, пального. Дана система посилила контроль за оподаткуванням і сприяла зростанню бюджетних надходжень. Паралельно запроваджується система Smart Customs, що поєднує технології штучного інтелекту та великих даних для аналізу ризиків і передбачення можливих порушень митних правил [68].

У 2024-2025 рр. відбувається подальша цифровізація митних процесів. Запроваджуються аналітичні платформи для виявлення ризикових операцій, системи автоматичного обміну інформацією з європейськими митними адміністраціями, а також модуль контролю переміщення товарів у режимі реального часу. Вдосконалюється інтеграція електронних систем ДМСУ з державними реєстрами, підвищуючи публічність митних процедур і зменшуючи вплив людського фактору. Крім того, Україна продовжує роботу над підготовкою до приєднання до Митного простору ЄС, що є умовою майбутнього членства у Європейському Союзі [43].

У 2024 році схильність до зростання митних надходжень зберігалася. За експертними оцінками, сума становила близько 591,7 млрд грн, що говорить про поступове повернення до довоєнних обсягів. Цьому сприяло збільшення імпорту енергоресурсів, транспортних засобів, продукції машинобудування та посилення контролю на митних постах [48]. Цифровізація митної служби та автоматизація процесів стали головними напрямками її розвитку, що підтверджується оновленими програмами Мінфіну та ДМСУ щодо інтеграції з системами ЄС.

Станом на 2025 рік митна система продовжує існувати навіть у воєнних умовах. За перші вісім місяців року митні органи забезпечили 318,5 млрд грн доходів до державного бюджету [56]. Незважаючи на складну ситуацію, система продовжує показувати дієвість, особливо завдяки запровадженню автоматизованих ризик-орієнтованих перевірок, спрощенню процедур для гуманітарних вантажів і збереженню стабільних каналів імпорту.

Загалом, у 2022-2025 рр. митна система України показує високу здатність до змін навіть в умовах війни. Завдяки реформам, цифровим технологіям і курсу на європейську інтеграцію, українська митниця поступово перетворюється на сучасну, публічну та технологічно орієнтовану установу, яка може підтримувати відновлення економіки та забезпечувати стійкість державних фінансів (рис. 2.3).

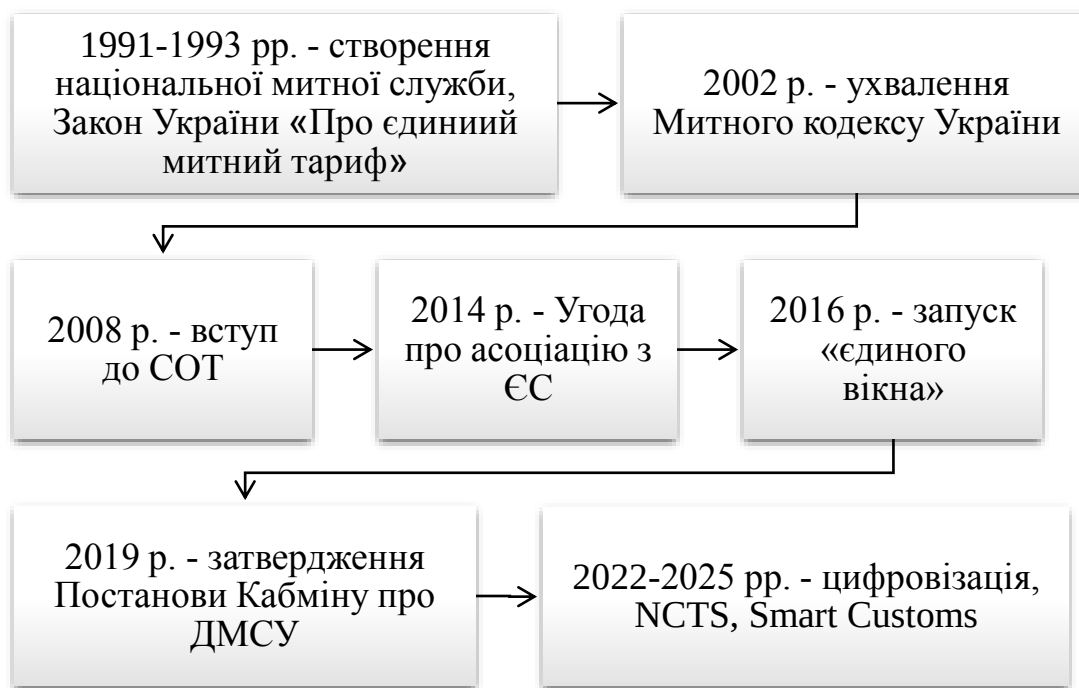

Рисунок 2.3 - Основні етапи еволюції митно-тарифного регулювання в Україні (1991-2025 рр.)

Таким чином, митно-тарифне регулювання України пройшло тривалий шлях змін - від початкового етапу становлення у 1990-х роках до сучасної системи, орієнтованої на цифровізацію та європейську інтеграцію. Сьогодні митна політика виконує фіскальну і регуляторну функцію, забезпечуючи стабільність державних фінансів, розвиток зовнішньої торгівлі та захист економічних інтересів країни. Попри виклики, пов'язані з пандемією COVID-19 та воєнними подіями, Україна зберегла поступовість реформ - вдосконалює митну інфраструктуру, запроваджує електронні сервіси, автоматизовані системи контролю та узгоджує законодавство з нормами ЄС, що засвідчує дієвість

модернізацій них процесів і послідовність курсу на побудову публічної та конкурентоспроможної митної системи європейського типу.

2.2 Аналіз митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі

Митно-тарифна політика визначає рівень відкритості або захищеності національних ринків і впливає на обсяги зовнішньої торгівлі, структури економіки та рівень зайнятості. Для України, яка інтегрується у світову економіку, має аграрно-металургійний комплекс та стикається з багатьма логістичними, безпековими та структурними викликами, ефективне застосування мит та тарифів є необхідним для забезпечення стабільності національного ринку, підтримки конкурентоспроможності продукції та зміцнення економічної безпеки держави.

В умовах глобалізації, коли економіки країн взаємопов'язані, держави змушені шукати баланс між відкритістю ринку та захистом внутрішнього виробника, між заохоченням експорту та контролем імпорту важливих товарів. Митно-тарифне регулювання виконує економічну, фіскальну та регуляторну функції. Воно забезпечує приплив сучасних засобів виробництва та технологій через імпорт, що важливо для високотехнологічних галузей промисловості, де внутрішні потужності не завжди можуть задовольнити потреби у обладнанні та інноваційних рішеннях. Також воно заохочує експортні потоки, особливо продукції з високою доданою вартістю, що сприяє зростанню валютних надходжень, зміцненню торговельного балансу та підтримці національної економіки у періоди глобальної економічної нестабільності. Крім того, митно-тарифна політика дозволяє захищати національне виробництво від надмірно дешевих імпортованих товарів, які можуть створювати демпінговий ефект і ставити під загрозу існування вітчизняних підприємств - малих, середніх та формувати доходи державного бюджету через мита, ПДВ і акцизи на імпортовані товари, що забезпечує фінансову основу для реалізації соціальних, інфраструктурних і освітніх програм, розвитку науки, технологій і інновацій.

Також митно-тарифне регулювання сприяє адаптації національної економіки до міжнародних стандартів і правил, підвищує якість продукції та її відповідність вимогам глобального ринку, створює передумови для раціонального використання ресурсів і технологій, що забезпечує певний вплив на розвиток національної економіки, формує умови для довготермінового економічного зростання, підвищує конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на міжнародних ринках і сприяє зміцненню позицій України у глобальній економічній системі.

Аналіз зовнішньої торгівлі України за останні п'ять років показує певні коливання, які зумовлені глобальними економічними факторами і військовими діями. У 2020 році експорт товарів становив приблизно 60,8 млрд дол., а імпорт 61,5 млрд дол., що забезпечувало майже збалансований торговий оборот у 122,3 млрд дол. [79]. Це характеризується поступовим відновленням після економічних наслідків пандемії COVID-19, стабільністю валютного ринку та зростанням попиту на українську продукцію за кордоном. Зростання експорту та імпорту сприяло збільшенню надходжень валютної виручки та формуванню більш стійкої бази для розвитку національної економіки.

У 2021 році експорт України зріс до 65,87 млрд дол., тоді як імпорт становив 69,96 млрд дол., а загальний товарообіг склав 135,83 млрд дол. [82], що вказує на позитивну динаміку зовнішньої торгівлі та підвищення ролі України у світовій економіці. Основними торговельними партнерами залишалися країни Європейського Союзу, Китай, Польща та Туреччина. Структура торгівлі поступово змінювалася, зростала частка продукції з високою доданою вартістю, що відповідало стратегії держави щодо диверсифікації експортного потенціалу.

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році стало фактором перебудови зовнішньоторговельних потоків. Експорт скоротився до 44,15 млрд дол., імпорт залишався на рівні 55,27 млрд дол., а товарообіг зменшився до 99,42 млрд дол., що призвело до негативного сальдо у розмірі 11,12 млрд дол [83]. Ситуація була зумовлена обмеженням морських перевезень, руйнуванням критичної інфраструктури, логістичними проблемами та потребою перенаправлення

торгових маршрутів на західні та південні напрямки. Певним чином скоротилися поставки промислової продукції та сировини до країн, які були основними торговельними партнерами.

У 2023 році зовнішньоторговельний оборот залишався обмеженим, експорт становив 36,19 млрд дол., а імпорт 63,56 млрд дол., що дало товарообіг у 99,75 млрд дол. Негативне сальдо продовжувало зростати і досягло 27,37 млрд дол. [10], що зумовлювалося подальшою перебудовою логістики, високою вартістю імпортованих товарів та обмеженнями у постачанні енергоресурсів і промислового обладнання.

У 2024 році зовнішньоторговельний оборот зріс до 112,48 млрд дол., експорт досяг 41,60 млрд дол., а імпорт 70,70 млрд дол., при цьому негативне сальдо становило близько 29,02 млрд дол [84]. Поступове відновлення зовнішньої торгівлі показує адаптацію економіки до нових умов, а також дієвість митно-тарифного регулювання і державних програм підтримки експортерів. Основними товарними позиціями залишаються аграрна продукція, металургія та хімічна продукція, при цьому збільшилася частка продукції з високою доданою вартістю, що сприяє зміцненню торгового балансу (рис. 2.4).

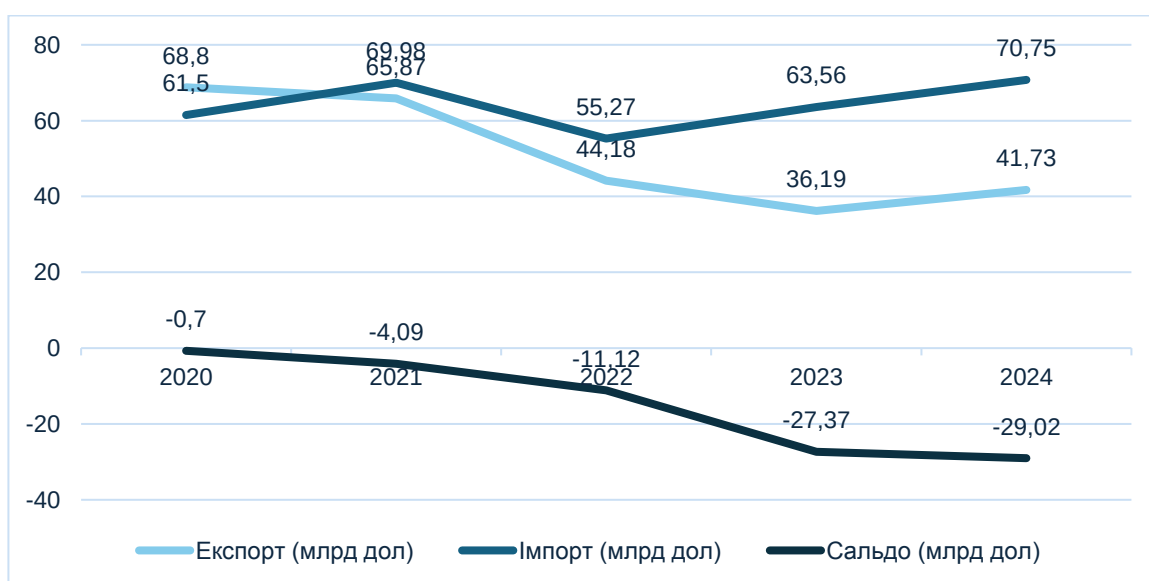

Рисунок 2.4 - Основні показники зовнішньої торгівлі України (2020-2024 рр.)

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України за 2020-2024 рр. підтверджує, що зовнішні виклики, військові дії та глобальна економічна нестабільність вплинули на обсяги торгівлі та торговий баланс. Дані підкреслюють важливість митно-тарифного регулювання як ефективного способу державного впливу на економіку, що дозволяє підтримувати експортні потоки, обмежувати надмірний імпорт, формувати доходи бюджету та забезпечувати фінансову стабільність держави.

Структура зовнішньої торгівлі України протягом останніх років зазнала змін під впливом трансформаційних процесів у національній економіці, зовнішньополітичних факторів та глобального ринку. Найбільш відчутний вплив мала повномасштабна агресія Російської Федерації у 2022 році, яка зумовила перебудову торговельних потоків, переорієнтацію експорту на європейський ринок та зміну структури імпорту. Незважаючи на виклики, Україна залишається експортно орієнтованою державою, у якій зовнішня торгівля формує певну частину ВВП та забезпечує надходження валютних ресурсів.

У 2022 році спостерігається поступовий, але нестабільний підхід до відновлення торговельних зв'язків. Головними торговельними партнерами України залишаються країни Європейського Союзу, на які у 2024 році припадало понад 50 % зовнішньоторговельного обороту [74]. Такий напрям є наслідком дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і створення Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA), яка сприяє узгодженню стандартів, зменшенню тарифних бар'єрів та лібералізації митного регулювання.

Серед країн ЄС найважливішими партнерами для України є Польща, Німеччина, Італія, Румунія, Угорщина та Нідерланди, що забезпечують найбільші обсяги торгівлі товарами агропромислового та промислового походження. Польща вже кілька років поспіль утримує позицію основного партнера України серед окремих держав - у 2024 році на неї припадало понад 11 % загального товарообігу [16].

Помітною залишається роль Китаю, який у 2024 році займав другу позицію серед партнерів із часткою близько 20 %, що зумовлено обсягами постачання

промислових товарів, машин та електроніки, а також імпортом з України зернових, насіння олійних культур і руди [80; 81]. Важливими партнерами залишаються також Туреччина з часткою приблизно у 6 %, Індія 4,5 %, США 3,2 %, Велика Британія та країни Близького Сходу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Основні торговельні партнери України у 2024 році (за даними Державної служби статистики України)

Країна	Частка у зовнішньоторговельному обороті, %	Опис
Європейський Союз	~ 50,5	Найбільший партнер, основні країни - Польща, Німеччина, Італія
Китай	~ 20,3	Великий імпортно-експортний партнер (метали, зерно, техніка)
Туреччина	~ 6,0	Важливий партнер у сільському господарстві та металургії
Індія	~ 4,5	Основні позиції - олії, зернові, метали
США	~ 3,2	Імпорт технологій, машин, електроніки
Інші країни	~ 15,5	Партнерство з Близьким Сходом, Азією та Африкою

Зазначені дані у таблиці 2.2 ґрунтуються на офіційній статистиці Державної митної служби України, а також на аналітичних оглядах Мінфіну та Слово і Діло.

Структура експорту України у 2024 році залишається переважно сировинною. Товарними групами є зернові культури, що становить приблизно 35 %, олійні та продукти їх переробки 20 %, чорні метали 15 %, тоді як машини, обладнання та транспортні засоби становлять близько 10 % експорту. Разом ці

позиції формують понад 80 % вартості українського експорту, що підтверджує залежність від аграрного та металургійного секторів [26].

У структурі імпорту переважають машини, електроніка, транспортні засоби та паливно-енергетичні ресурси, що становлять понад 40 % загального імпорту. Також зростає частка споживчих товарів, медичних виробів та продукції хімічної промисловості (рис. 2.5).

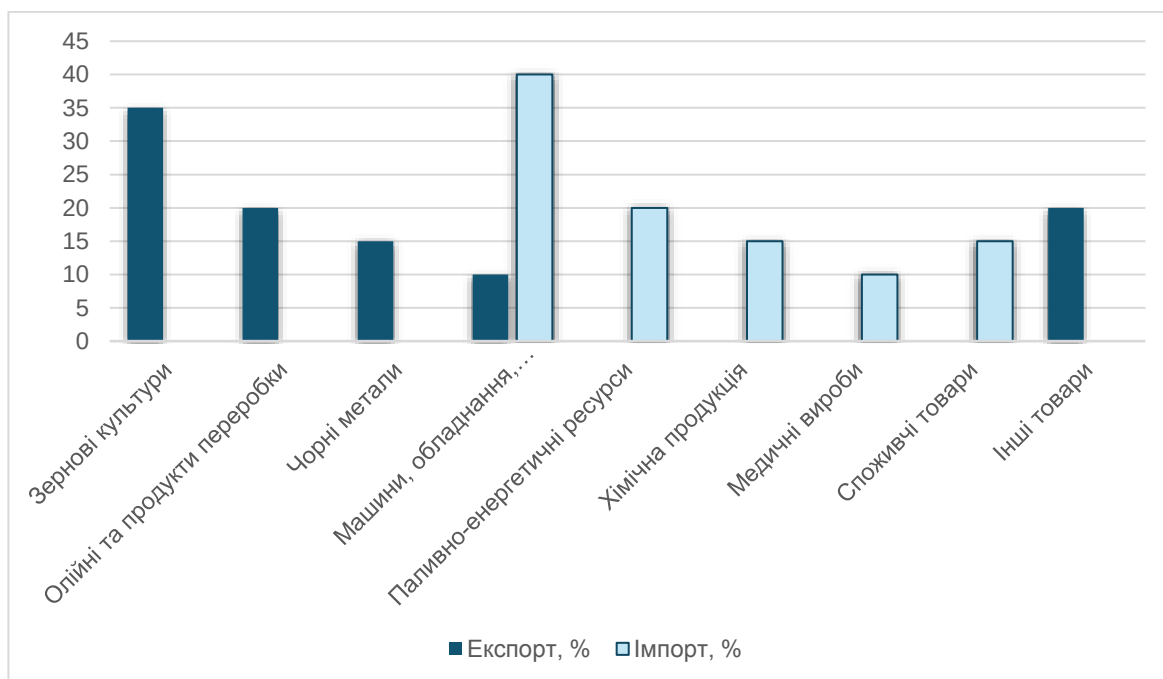

Рисунок 2.5 - Структура експорту та імпорту України у 2024 році (за даними Державної служби статистики України)

Структура зовнішньої торгівлі України у 2024 році показує схильність до поглиблення співпраці з європейськими країнами, поступове зростання ролі високотехнологічного експорту та збереження великої залежності від аграрно-сировинного сектору. На середню перспективу подальша диверсифікація експорту та посилення технологічної складової залишаються пріоритетом державної торговельної політики в умовах інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

Система митно-тарифного регулювання України є одним із головних способів державної політики у сфері зовнішньоекономічних відносин, тому що

визначає умови доступу товарів на внутрішній ринок, рівень захисту національного виробника та формує основу для виконання міжнародних торговельних зобов'язань. З моменту вступу до Світової організації торгівлі (СОТ) у 2008 році Україна поступово узгоджує митно-тарифне законодавство з нормами СОТ та Європейського Союзу, забезпечуючи публічність, стабільність і передбачуваність зовнішньоторговельного режиму.

Згідно з офіційними даними СОТ, просте середнє застосоване мито за режимом найбільшого сприяння (MFN) для України у 2025 році становило 4,3 %, тоді як середнє торговельно-зважене мито у 2024 році дорівнювало 3,5 % [90]. Такий рівень навантаження є відносно низьким і відповідає міжнародним стандартам країн з відкритою ринковою економікою. Для промислових товарів середня ставка не перевищує 3 %, тоді як для сільськогосподарської продукції вона становить близько 9-10 %, що зумовлено прагненням держави підтримувати конкурентоспроможність національного аграрного сектору [90].

Важливою для митно-тарифної політики є преференційні торговельні режими, що ґрунтуються на міжнародних угодах. У рамках DCFTA сторони поступово скасували мита приблизно на 97 % тарифних ліній, що охоплюють понад 90 % двосторонньої торгівлі, що посприяло тому, що частка Європейського Союзу у зовнішньоторговельному обороті України у 2024 році перевищила 50%, що робить ЄС основним торговельним партнером держави [26].

Крім ЄС, Україна має діючі угоди про вільну торгівлю з Великою Британією з 2021 року, Канадою з 2023 року, Туреччиною з 2022 року, країнами ЄАВТ (Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн) з 2021 року, також державами ГУАМ (Грузія, Молдова, Азербайджан) [85]. Завдяки даним угодам українські виробники отримали доступ до близько 40 міжнародних ринків безмитного або пільгового експорту, що сприяє розширенню диверсифікації ризиків.

Поряд із тарифними інструментами держава застосовує позатарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі. До них належать квотування та

ліцензування експорту й імпорту окремих товарів, таких як зерно, металобрухт, добрива, запровадження антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів, а також митно-тарифні пільги для гуманітарних вантажів, оборонних підприємств і міжнародних проєктів допомоги. Головним елементом є Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), яка ґрунтується на системі опису та кодування товарів, що забезпечує уніфікацію української митної системи з міжнародними стандартами [85].

З 2022 року Україна запроваджує цифровізацію митних процедур під назвою «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», автоматизоване управління ризиками та електронне декларування, що дозволяє скоротити час митного оформлення й зменшити корупційні ризики. У рейтингу Світового банку за 2024 рік Україна посіла 65-те місце, покращивши позицію на 12 пунктів порівняно з 2020 роком [63].

За даними Євростату, у 2024 році частка зернових культур у структурі експорту до ЄС становила 18,1 %, насіння олійних культур 10 %, а олії 12,5 %, що підкреслює сировинну спрямованість українського експорту. Також, зростання імпорту, переважно енергоносіїв, транспортних засобів та техніки, призводить до формування від’ємного торговельного балансу. За даними Державної служби статистики України та Національного банку України, у 2024 році дефіцит зовнішньої торгівлі товарами становив близько 29,1 млрд дол. США, що є одним з найвищих показників за останнє десятиліття (табл. 2.3) [74].

Таблиця 2.3 - Основні показники зовнішньої торгівлі України (2020-2024 рр.)

Рік	Експорт товарів (млрд дол)	Імпорт товарів (млрд дол)	Товарообіг (млрд дол)	Сальдо (млрд дол)	Середня ставка ввізного мита, %
2020	49,2	54,2	103,4	-5,0	2,5
2021	68,1	72,8	140,9	-4,7	2,4

Продовження таблиці 2.3

2022	44,1	55,3	99,4	-11,2	1,9
2023	35,9	63,5	99,4	-27,6	2,0
2024	41,7	70,7	112,3	-29	4,3

З огляду на наведені дані, можна зробити висновок, що лібералізація митно-тарифної політики сприяє розвитку зовнішньої торгівлі, але також створює ризики для торговельного балансу через зростання імпорту. Для підвищення дієвості державного регулювання необхідно поєднувати тарифні та позатарифні заходи, підтримку експорту з високою доданою вартістю, а також розвиток логістичної та транспортної інфраструктури (рис. 2.6).

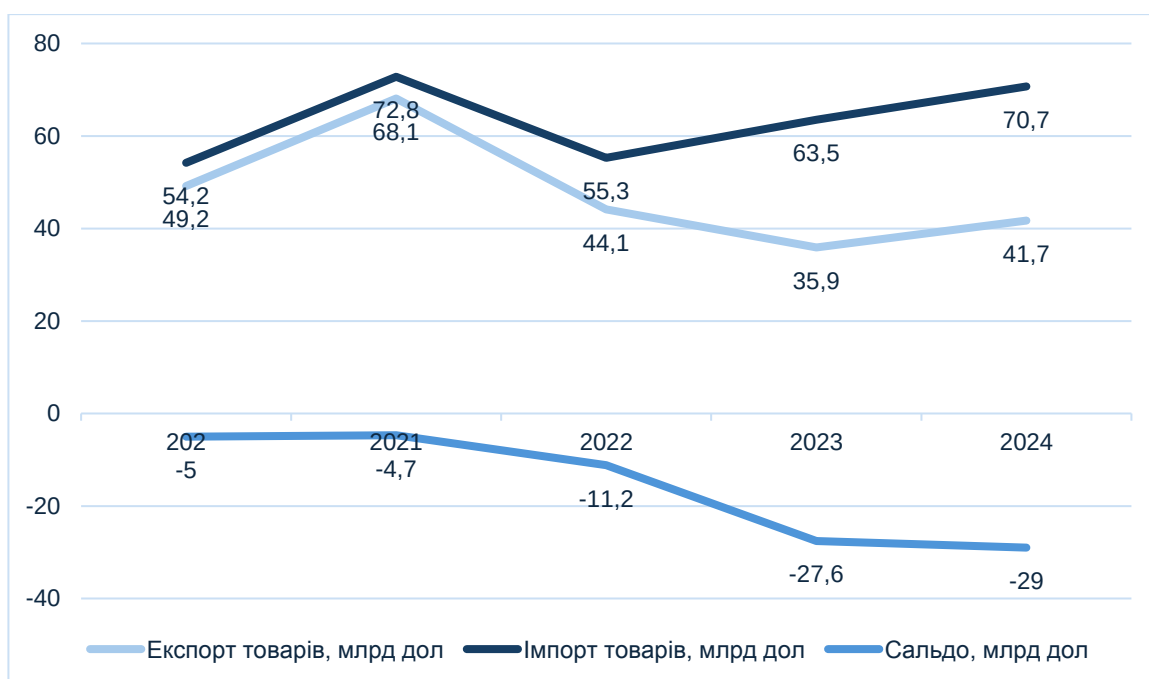

Рисунок 2.6 - Динаміка експорту, імпорту та торговельного сальдо України у 2020-2024 рр.

Таким чином, аналіз митно-тарифної політики України за 2020-2024 рр. свідчить про її важливе значення у забезпеченні економічної стабільності,

розвитку зовнішньої торгівлі та адаптації до умов глобалізації. Незважаючи на виклики, збережено орієнтацію на європейський ринок і поступове зростання експорту продукції з більшою доданою вартістю. Митно-тарифне регулювання сприяє залученню інвестицій, підтримці національного виробника та виконанню міжнародних зобов'язань. Подальше підвищення його ефективності потребує поєднання тарифних і позатарифних інструментів, вдосконалення логістичної інфраструктури та стимулювання високотехнологічного експорту.

2.3 Аналіз динаміки митних надходжень та сплати державного мита

Митні надходження є одним із головних джерел формування дохідної частини державного бюджету України, адже вони забезпечують стабільний приплив фінансових ресурсів та впливають на макроекономічну рівновагу держави. Їх обсяг є індикатором рівня зовнішньоекономічної активності країни, адже залежить від обсягів імпорту, експорту, митно-тарифної політики та дієвості адміністрування платежів. До складу митних надходжень належать ввізне та вивізне мито, податок на додану вартість із ввезених товарів, який у структурі митних платежів становить понад 70 %, акцизний податок на імпортні товари, а також інші обов'язкові збори, що справляються під час митного оформлення.

За інформацією Міністерства фінансів України та Державної митної служби України, у 2024 році частка митних надходжень у доходах державного бюджету становила близько 15 %, що говорить про вагому фінансову роль митної системи. Основну частину становить податок на додану вартість (ПДВ) при імпорті близько 60 %, акцизи 20 %, а ввізне мито забезпечує близько 15 % доходів митного характеру (рис. 2.7) [1, с. 52-54].

Адміністрування митних платежів покладено на Державну митну службу України, яка виконує функції контролю за дотриманням митного законодавства, забезпечення своєчасного та повного перерахування митних платежів до державного бюджету, а також сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Основна мета діяльності ДМСУ полягає у створенні збалансованої системи митного регулювання, що поєднує фіскальну та стимулюючу функції.

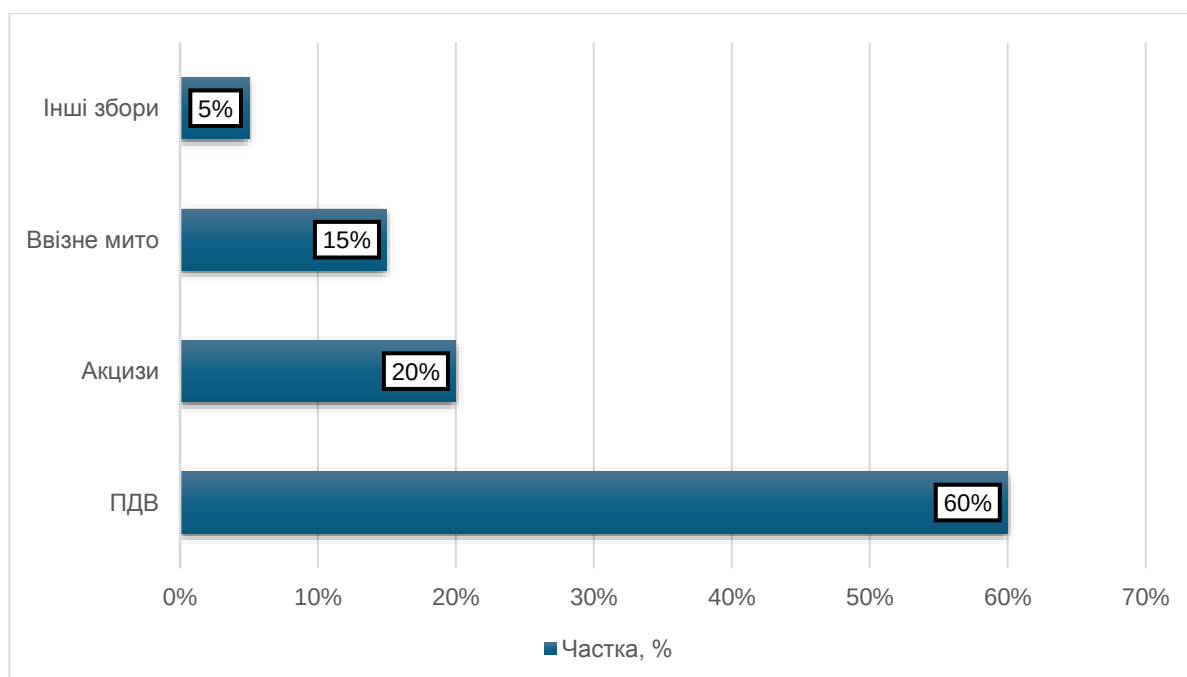

Рисунок 2.7 - Структура митних платежів у доходах державного бюджету України у 2024 році

Правове регулювання митних надходжень визначається низкою нормативно-правових актів. Основним документом є Митний кодекс України, який регламентує порядок справляння митних платежів, процедури контролю, права та обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Податковий кодекс України встановлює порядок обчислення та сплати податку на додану вартість і акцизного податку під час імпорту [22;45]. Важливе місце належить також Законам України «Про Державний бюджет» на відповідні роки, де відображено планові показники митних надходжень та постановам Кабінету Міністрів України, що визначають ставки мита й умови оподаткування окремих груп товарів [46].

Вплив на митно-тарифну політику мають і міжнародні зобов'язання України. Після приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ) та укладення

Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом митне законодавство поступово узгоджується із європейськими нормами. Наприклад, Угода з ЄС передбачає поетапне зниження ставок ввізного мита на ряд товарів, що заохочує інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС, але також впливає на зменшення фіскального ефекту від митних надходжень у короткому періоді [57].

Період 2020-2024 рр. був складним для розвитку митної системи. У 2020 році пандемія COVID-19 зумовила скорочення обсягів імпорту й експорту, а отже - зниження надходжень до бюджету. У 2021 році відбулося часткове відновлення зовнішньоекономічної активності, що призвело до зростання доходів від митних платежів. Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 р. спричинив різке падіння зовнішньої торгівлі, блокування морських портів, руйнування логістичних маршрутів і запровадження пілг на ввезення гуманітарної допомоги та товарів критичного імпорту. Як наслідок, надходження від митних платежів у 2022 р. зменшилися до 318 млрд грн [50].

З другої половини 2022 року уряд і ДМСУ розпочали цифровізацію митного адміністрування - запроваджено електронні декларації, автоматизовані системи ризик-аналізу, способи спрощеного митного оформлення, а також обмін інформацією з митними органами країн ЄС. Результати цих реформ стали помітними вже у 2023-2024 рр. За офіційними даними Державної митної служби України, у 2023 році до державного бюджету було перераховано 459,8 млрд грн митних та інших платежів, а за підсумками 2024 року - 591,7 млрд грн, що говорить про зростання на понад 28 % порівняно з попереднім роком (табл. 2.4) [48; 58].

Як бачимо з таблиці 2.4, протягом 2020-2024 рр. митні надходження показували хвилеподібну, але загалом висхідну ситуацію. У 2020 р. через пандемію COVID-19 та зниження імпортової активності надходження скоротилися до 357,8 млрд грн. Вже в 2021 р. відбулося відновлення зовнішньоекономічної діяльності - митні платежі зросли до 482,2 млрд грн, що

стало результатом пожвавлення імпорту, зростання валютних надходжень і поступового відновлення виробництва.

Таблиця 2.4 - Темпи приросту митних надходжень до Державного бюджету у 2020-2024 рр.

Рік	Обсяг митних надходжень, млрд грн	Темп приросту до попереднього року, %
2020	357,8	+0,85
2021	482,2	+34,8
2022	300,8	-37,6
2023	459,8	+52,8
2024	591,7	+28,7

Кризовим періодом став 2022 рік, коли через початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації митні надходження скоротилися до 300,8 млрд грн, або на близько -34,8 % порівняно з 2021 роком. Різке зниження пояснюється кількома основними факторами, наприклад, призупиненням роботи більшості портів, тимчасовим падінням імпорту пального, транспортних засобів і промислової продукції, а також запровадженням пільг і звільнень від оподаткування на товари гуманітарного та критичного імпорту. Джерела наводять оцінку близько 318 млрд грн, що зумовлено відмінностями у методології обліку, бо одні показники охоплюють тільки основні податки з імпорту, такі як ПДВ, ввізне мито, акциз, інші - додаткові збори та спецфондові перерахування [44].

У 2023 р. ДМСУ розпочала цифровізацію митного адміністрування, запровадивши електронні декларації, автоматизовану систему розрахунку митних платежів, інтеграцію з платформою «Єдине вікно» та сервіси онлайн-сплати державного мита, що сприяло скороченню часу на 30-40 % і зменшенню корупційних ризиків. В результаті зросли надходження до державного бюджету

до 459,8 млрд (+52,8 % порівняно з попереднім роком), що свідчить про ефективність заходів з відновлення контролю та детінізації імпорتنих операцій [86].

У 2024 р. спостерігалось подальше зростання митних платежів до 591,7 млрд грн (+28,7 % до попереднього року). Це стало найвищим показником за весь період дослідження та говорить про стабілізацію економіки, розширення імпорту енергоносіїв, транспортних засобів і будівельних матеріалів, а також підвищення дієвості фіскального контролю. Частка митних платежів у структурі доходів державного бюджету у 2024 р. становила близько 38 %, що підтверджує їхню провідну роль у формуванні дохідної частини бюджету [70].

У період 2020-2024 рр. митні надходження до державного бюджету України показували складну, але в цілому позитивну динаміку. На показники впливали внутрішні економічні процеси і зовнішні чинники, такі як пандемія COVID-19, глобальні логістичні збої, зміни торговельних потоків та наслідки повномасштабної війни. Разом із тим, митна система зберегла спроможність забезпечувати певну частку доходів бюджету, а з 2023 р. відновила темпи зростання (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 - Динаміка митних надходжень у 2020-2024 рр.

Державне мито є складовою системи митних платежів, що поєднує фіскальні та регулятивні функції. Воно справляється під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України та є важливим елементом державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Митного кодексу України та Закону України «Про Єдиний митний тариф», мито поділяється на ввізне, вивізне та сезонне, кожне з яких має власне економічне призначення [22; 42].

Ввізне мито є податком, що сплачується під час імпорту товарів на митну територію України. Його основне завдання - забезпечення захисту внутрішнього ринку, створення конкурентних умов для національних виробників та формування стабільних надходжень до державного бюджету. Вивізне мито, навпаки, має стримувальний ефект щодо експорту певних категорій товарів, саме сировинних, метою якого є запобігання вивезенню стратегічно важливих ресурсів, таких як металобрухт, насіння олійних культур чи деревина (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 - Структура митних надходжень до державного бюджету України у 2024 році

Вид митного платежу	Сума надходжень, млрд грн	Частка у загальних митних надходженнях, %	Пояснення
Податок на додану вартість (ПДВ) з імпорту	432,8	73,1	Основне джерело митних надходжень; зростання завдяки активізації імпорту палива, авто, техніки
Акцизний податок із ввезених товарів	91,0	15,4	Зростання через підвищення ставок на пальне та алкогольні вироби
Державне (ввізне та вивізне) мито	47,9	8,1	Відновлення імпорту автомобілів і промислової продукції після воєнних обмежень
Інші платежі (митні збори, плата за митні процедури тощо)	20,0	3,4	Невелика, але стабільна складова митних доходів
Разом митні надходження	591,7	100,0	-

Зростання обсягів державного мита у 2024 р. було зумовлено насамперед відновленням імпорту палива, транспортних засобів і промислової продукції. За аналітичними підсумками Державної митної служби України (ДМСУ), найбільший приріст надходжень спостерігався по імпорту нафтопродуктів - з 90,3 млрд грн у 2023 р. до 142,3 млрд грн у 2024 р. [27]. Паралельно зросли надходження від імпорту транспортних засобів, електроніки, машинобудівного обладнання та будівельних матеріалів.

Крім фіскального значення, державне мито виконує регулятивну та протекціоністську функції. Його ставки змінюються залежно від стратегічних пріоритетів уряду. Для заохочення національного виробництва або покращення промисловості держава знижує ставки на імпорт сировини, технологічного обладнання, машин, підвищуючи мито на готову продукцію, яка конкурує з українською. Такі способи використовуються в межах виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає поетапне наближення тарифної політики України до стандартів ЄС. Для більшості товарів із країн ЄС вже діє режим вільної торгівлі, а отже, надходження від мита з цих країн поступово зменшуються, натомість зростає частка митних платежів із третіх країн.

Попри відносно невелику частку в структурі митних доходів (у межах 6-9 %), державне мито залишається важливим способом фіскальної політики та регулювання зовнішньоекономічних процесів. Воно сприяє стабільності державних фінансів, захищає національний ринок від надмірного імпорту, підтримує конкурентоспроможність українського виробника та забезпечує сталий розвиток зовнішньоторговельних відносин. Очікується, що у 2025-2026 рр. схильність зростання надходжень від державного мита продовжиться завдяки відновленню інфраструктури, збільшенню імпортних потоків і поступовій інтеграції України до єдиного митного простору Європейського Союзу.

Отже, митні надходження є важливими у формуванні доходів державного бюджету України та забезпеченні макроекономічної стабільності. Їх обсяг

залежить від зовнішньоекономічної активності, митно-тарифної політики та ефективності адміністрування. Протягом 2020-2024 рр. митні платежі показували хвилеподібну, але загалом зростаючу динаміку, зниження у 2020 та 2022 рр. компенсувалося відновленням економіки та цифровізацією митного адміністрування. Податок на додану вартість та акцизи залишаються основними джерелами митних доходів, а державне мито виконує регулятивну функцію, сприяючи захисту національного виробника. У 2024 році митні надходження досягли рекордного рівня, що підтверджує дієвість заходів з модернізації митної системи та її стратегічне значення для державних фінансів.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дипломної роботи містить науково обґрунтовані результати дослідження розвитку митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Виявлено, що структура та динаміка митно-тарифного регулювання України показує поступовий перехід від фіскальної до лібералізаційної моделі. У 1990-х роках до 40 % бюджетних доходів формували митні платежі, а імпорту був висококонцентрований (у 1992 р. 37,7 % імпорту припадало на Росію та 8,5 % - на Німеччину). Середня ставка мита у 2000 р. становила 9,7 %, а ставки на окремі товари досягали 20-40 %. Після 2014 року середні ставки мита на промислові товари з ЄС зменшилися на 73 % (з 4,5 % до 1,2 %), а на аграрні з 8,5 % до 4 %, що сприяло зростанню торгівлі з ЄС більш ніж на 40 %.

2. Встановлено, що станом на 2018 р. понад 95 % митних декларацій подавалися в електронній формі, що скоротило час оформлення та зменшило корупційні ризики. У 2005-2009 рр. частка технологічних товарів у митних надходженнях збільшилася з 42 % до 50 %, тоді як частка сировинного імпорту зменшилася з 25 % до 18 %, що свідчить про зростання ролі регуляторної функції мита.

3. З'ясовано, що митні надходження залишаються одним із головних джерел формування державного бюджету України, забезпечуючи стабільний приплив фінансових ресурсів та впливаючи на макроекономічну стабільність. Основні компоненти надходжень - ПДВ із імпортованих товарів, акцизи та державне мито - виконують фіскальні, регуляторні та протекціоністські функції.

4. Встановлено, що динаміка митних платежів у 2020-2024 рр. має хвилеподібний, але загалом позитивний результат. Падіння надходжень у 2020 та 2022 рр. зумовлене пандемією COVID-19 та початком повномасштабної війни, тоді як відновлення у 2021, 2023-2024 рр. стало можливим завдяки активізації зовнішньоекономічної діяльності та цифровізації митного адміністрування.

5. Обґрунтовано, що цифровізація митного адміністрування (електронні декларації, автоматизовані системи розрахунку платежів, інтеграція з платформою «Єдине вікно») підвищила ефективність контролю, скоротила час митного оформлення та сприяла зростанню надходжень до бюджету, що підтверджує важливість модернізації митної системи.

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Шляхи удосконалення митно-тарифного регулювання

У сучасних умовах глобалізації економіки та інтенсивного розвитку міжнародної торгівлі система митно-тарифного регулювання України стикається з новими викликами та потребує вдосконалення. З однієї сторони, країна має інтегруватися у світові ланцюги доданої вартості, що потребує забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, підвищення експортно-імпортних операцій та узгодження митного законодавства з міжнародними стандартами. З іншої сторони, необхідно адаптувати митні правила до вимог СОТ та ЄС, що передбачає узгодження тарифної політики, спрощення процедур контролю та забезпечення публічності митних операцій. Крім того, удосконалення митних процедур, запровадження сучасних цифрових технологій та автоматизації є основними факторами підвищення ефективності митної служби, скорочення часу оформлення вантажів і зменшення адміністративного навантаження на бізнес. Не менш важливими залишаються заходи щодо боротьби з тіньовою економікою та корупцією, які дозволяють підвищити надходження до державного бюджету та забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку.

Перегляд преференційних тарифних режимів дозволяє державі підтримувати стратегічні галузі економіки, заохочувати експорт та залучати інвестиції. Надання митних преференцій для окремих секторів, таких як високотехнологічне виробництво, сільське господарство або інноваційні галузі, створює стимули для розвитку внутрішнього виробництва і підвищує економічну ефективність підприємств. Такі преференції також можуть сприяти залученню іноземних інвестицій, так як бізнес отримує сприятливі умови для реалізації проектів. Преференційні режими дозволяють державі забезпечити

доступ до ресурсів, технологій і комплектуючих, що теж покращує розвиток національної промисловості та зовнішньоекономічну стабільність.

Стабільність тарифної політики є фактором передбачуваності діяльності бізнесу та управління економікою. Непередбачувані зміни митних ставок можуть створювати ризики для підприємств, призводити до збитків, знижувати інвестиційну привабливість країни і дестабілізувати надходження до державного бюджету. Забезпечення стабільності тарифів допомагає у плануванні бізнес-процесів, покращенні витрат та управлінні зовнішньоекономічними завданнями. Передбачувана тарифна політика підвищує рівень довіри з боку міжнародних партнерів і заохочує участь українських компаній у глобальних торговельних мережах.

Цифровізація митних процесів є головним елементом покращення. Запровадження систем «єдиного вікна», попереднього інформаційного повідомлення та автоматичного декларування надає можливість скоротити час митного оформлення, підвищити публічність процедур і знизити корупційні прояви. На думку, Назаренко А. важливість запровадження ініціатив на кшталт «Smart Customs» та інших інновацій у діяльності митних органів України, що дозволяє спростити процеси контролю й підвищити збір митних платежів [73, с. 588].

Розвиток аналітичного інструментарію є кроком для стратегічного управління митною політикою. Створення аналітичних центрів передбачає вплив тарифів на економіку, бюджетні надходження та конкурентоспроможність українських підприємств. Завдяки сучасним методам аналізу даних можна оцінювати тарифні ставки, виявляти напрямки у зовнішньоекономічній діяльності та формувати пропозиції щодо удосконалення митної політики.

Синхронізація тарифної політики з митним контролем передбачає інтеграцію тарифного регулювання з ризик-менеджментом митних структур. Ставки можуть змінюватись залежно від рівня ризиків, рівня тіньової торгівлі та змін попиту й пропозиції на ринку. Поєднання тарифного регулювання з сучасними методами управління ризиками дозволяє використовувати митні

способи для заохочення розвитку економіки, захисту внутрішнього ринку та підтримки підприємств. Такий підхід забезпечує баланс між контролем та стимулюванням зовнішньоекономічної активності, підвищує державне управління митними потоками та допомагає у створенні стабільного інвестиційного середовища (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Напрями удосконалення тарифної політики в Україні

Підтримка експорту та інвестицій підвищує конкурентоспроможність національної економіки та залучає додаткові ресурси для розвитку виробництва. Увага приділяється тарифним стимулам для підприємств, які орієнтовані на зовнішні ринки. Наприклад, зниження митних ставок на імпорт обладнання, сировини та комплектуючих для експортно-орієнтованих виробництв створює сприятливі умови для розвитку промислових галузей, які формують високотехнологічну продукцію, що дозволяє підприємствам зменшувати витрати на закупівлю необхідних ресурсів і спрямовувати звільнені кошти на

покращення виробництва, запровадження нових технологій та розвиток нових продуктів.

Важливо також переорієнтувати митно-тарифну політику з акцентом на ланцюги доданої вартості. Сучасна економічна стратегія спрямована не лише на експорт сировини, а й на створення умов для експорту продукції з високою доданою вартістю. Митні тарифи повинні підтримувати переробні галузі та підприємства, які виробляють продукцію кінцевого споживання або напівфабрикати, що використовуються у подальшому виробництві. Це допомагає у розвитку інновацій, створенні робочих місць, а також підвищенні загальної економічної ефективності. Наприклад, зниження тарифів на імпорт високотехнологічного обладнання для переробних підприємств сприяє створенню готової продукції з більшою доданою вартістю, що підвищує конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Особлива увага приділяється малим та середнім підприємствам, які є чинником економічного зростання та інноваційного розвитку. Запровадження спеціальних тарифних режимів передбачає надання преференційних митних ставок або пільг для тих підприємств, які виходять на зовнішні ринки, через що малий та середній бізнес може конкурувати на міжнародному рівні, залучати нові ринки збуту і розширювати власне виробництво. Такі пільги можуть включати тимчасове зниження або звільнення від мит на імпорт необхідних ресурсів, спрощені процедури митного оформлення та підтримку у проходженні сертифікаційних та нормативних процедур на зовнішніх ринках [66].

Боротьба з тіньовою торгівлею та корупцією на митниці є компонентом сучасної економічної політики, так як незаконна діяльність на митниці призводить до втрат державного бюджету, зниження інвестиційної привабливості та порушення правил чесної конкуренції. Одним із сучасних способів підвищення митного контролю є ризик-орієнтований підхід. Це включає використання аналітики, спостереження та профілювання ризиків під час здійснення митних процедур. Застосування сучасних інформаційних технологій дозволяє митним органам концентрувати увагу на ризикованих

операціях, зменшуючи необхідність ручного контролю для більшості товарів, що проходять через митні пости, які не тільки пришвидшують митні процедури для бізнесу, а й зменшують можливості для корупційних дій, тому що автоматизовані та публічні процеси важче обійти.

Ще одним способом боротьби з тіньовою економікою є підвищення публічності тарифних ставок і процедур. Опублікування всіх митних ставок, ставок пільг та умов пільгових режимів створює відкритий та зрозумілий спосіб для підприємств і громадськості. Публікація щоденних звітів про митну діяльність дає змогу відстежувати системи та виявляти потенційні порушення. Публічність підвищує довіру бізнесу до державних органів і зменшує корупційні ризики, адже складно приховати незаконні схеми, коли інформація про тарифи та пільги доступна у відкритому доступі. Сучасна митна система України має потенціал для запобігання нелегальній економічній діяльності, але він використовується не повністю, що потребує вдосконалення процедур та підвищення контролю за виконанням чинного законодавства [72, с. 88-89].

Не менш важливим є зміцнення правового середовища, яке регулює діяльність митних органів. Актуалізація законодавства та приведення його у відповідність до сучасних міжнародних стандартів визначає компетенції митних органів, обов'язки та права учасників зовнішньоекономічної діяльності. Спрощення процедур оскарження рішень митниці забезпечує рівновагу між контролем та захистом прав бізнесу. Правильно сформульовані правила зменшують простір для корупційних дій та надають можливість притягати до відповідальності порушників. Стабільне правове середовище підвищує передбачуваність економічної діяльності, що стимулює інвестиції та розвиток експорту [73, с. 589].

Міжнародне співробітництво важливе у боротьбі з контрабандою та корупцією на митниці. Участь у спільних програмах з митними органами інших країн, обмін інформацією та інтеграція у міжнародні ініціативи підвищує контроль за транскордонними потоками товарів. Такі заходи забезпечують своєчасне виявлення контрабандних схем, відстежують шляхи незаконного

переміщення товарів і спрямовують дії правоохоронних органів різних держав. Міжнародне співробітництво дає змогу запровадити кращі практики у національні митні процедури та підтримує автоматизацію й цифровізацію митних процесів, що зменшує ручний контакт і можливі корупційні ризики.

Важливим для такої політики є також заохочення виробників і імпортерів відповідати міжнародним стандартам. Наприклад, підвищення митних ставок на товари, які не відповідають вимогам безпеки чи екології, є способом впливу на якість продукції, що підбадьорює виробника або імпортера вдосконалювати свою продукцію, запровадити нові технології та дотримуватися міжнародних норм. В результаті підвищується імідж національної продукції на міжнародних ринках. Такі підходи створюють необхідні умови для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, так як товари, що відповідають високим стандартам, мають більше шансів бути конкурентоспроможними на зовнішніх ринках.

Для того щоб митно-тарифна політика була дійсно ефективною, необхідно забезпечити постійне спостереження за її впливом на економіку та зовнішню торгівлю. Системи показників ефективності оцінюють реальний результат від застосування тарифних і нетарифних заходів. До таких показників можуть входити частка імпорту та експорту, що користується преференціями, час проходження товарів через митницю, динаміка надходжень до бюджету, частка нелегальної торгівлі та інші критерії, які показують не тільки фінансовий результат, але й загальну ефективність митної системи (рис. 3.2) [69].

Залучення представників підприємств, галузевих асоціацій та громадських організацій до процесу розробки та оцінки тарифної політики дозволяє враховувати практичний досвід і потреби реального сектору економіки. Консультації щодо змін, відкриті обговорення та публічні звіти підвищують публічність процесу і забезпечують додатковий контроль за ефективністю державних рішень, що формують довіру між бізнесом та державними органами.

Головним елементом удосконалення є зміни політики на основі отриманого зворотного зв'язку. Коли система показників показує відхилення від запланованих результатів або виникають нові економічні виклики, тарифну

політику необхідно адаптувати. Це може включати підвищення або зниження ставок, зміну преференційних умов для окремих категорій товарів, перегляд процедур проходження митниці або запровадження нових способів для бізнесу.

Рисунок 3.2 - Цикл оцінки та коригування митно-тарифної політики

Таким чином, удосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації передбачає комплексний підхід, який поєднує стабільну тарифну політику, цифровізацію митних процедур, впровадження преференційних режимів для стратегічних галузей та підтримку малого і середнього бізнесу. Заходи щодо боротьби з тіньовою економікою та корупцією, зміцнення правового середовища та міжнародне співробітництво сприяють підвищенню ефективності митної системи. Аналітичне оцінювання політики та залучення бізнесу й громадських організацій допомагає адаптувати тарифи до сучасних викликів, стимулювати розвиток експорту, інновацій та інтеграцію України у глобальні ланцюги доданої вартості, забезпечуючи стабільність економіки та підвищення її конкурентоспроможності.

3.2 Заходи щодо адаптації митно-тарифного регулювання України до вимог СОТ і ЄС

У глобалізованому економічному середовищі вихід на міжнародні ринки та інтеграція у світову торгівлю мають супроводжуватись приведенням митно-тарифного регулювання у відповідність до міжнародних зобов'язань, що забезпечує передбачуваність і стабільність зовнішньоекономічної діяльності. Для України - це означає не тільки виконання норм СОТ, які передбачають узгодження тарифів, усунення заборон та квот, а й виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що включає узгодження митних процедур, стандартизацію сертифікації продукції та спрощення транскордонного обігу товарів. Така адаптація спрямована на підвищення публічності та митного контролю, зменшення адміністративних бар'єрів, розвитку експорту та залучення іноземних інвестицій.

У рамках СОТ встановлено поняття «bound tariffs» - зафіксованих тарифних ставок, які країни-члени не мають права перевищувати, що забезпечує передбачуваність міжнародної торгівлі та захищає від необґрунтованого підвищення митних зборів [88]. Україна має поступово узгодити своє митно-тарифне регулювання зі стандартами ЄС щодо класифікації товарів, визначення митної вартості та усунення обмежень, які суперечать принципам вільної торгівлі. Передбачено також встановлення термінів адаптації українських норм до вимог ЄС, які можуть становити від двох до десяти років після набрання Угодою чинності. Важливим завданням є покращення системи контролю та забезпечення публічності тарифної політики, що підвищує довіру іноземних партнерів і сприяє залученню інвестицій (табл. 3.1).

Торгово-митна політика спрямована на правильне визначення митної вартості та коректну тарифну класифікацію товарів. Публічність процедур забезпечує збереження передбачуваності митного регулювання та уникнення конфліктів між бізнесом і державними органами. У межах СОТ прийнята Угода щодо імплементації статті VII GATT 1994 (Customs Valuation Agreement), яка

зобов'язує членів організації застосовувати публічні, неупереджені та нейтральні методи визначення митної вартості. Нечіткі класифікації тарифів або застарілі процедури створюють додаткові бар'єри для торгівлі, підвищують адміністративні ризики та знижують передбачуваність для підприємців, що негативно впливає на розвиток експорту та залучення інвестицій [65].

Таблиця 3.1 - Порівняння вимог СОТ і ЄС до митно-тарифного регулювання України

Напрямок регулювання	Вимоги Світової організації торгівлі (СОТ)	Вимоги Угоди про асоціацію з ЄС	Поточний стан реалізації в Україні
Тарифна політика	Встановлення фіксованих ставок, заборона необґрунтованих квот	Поступове зниження тарифних ставок, узгодження ставок із тарифною сіткою ЄС	Часткове узгодження тарифів, триває поетапне зниження мит
Митна вартість товарів	Публічні та нейтральні методи визначення митної вартості (GATT VII)	Застосування європейської методології оцінки вартості	Проводиться поступова адаптація процедур
Класифікація товарів	Використання узгодженої системи опису і кодування (HS)	Відповідність європейській системі TARIC	Частково узгоджено, потребує оновлення класифікаторів
Кількісні обмеження (квоти, ліцензії)	Заборона дискримінаційних та не публічних обмежень	Скасування або узгодження квот відповідно до режиму вільної торгівлі	Триває перегляд застарілих процедур
Підготовка митного персоналу	Вимоги до компетентності та застосування міжнародних стандартів	Запровадження спільних освітніх і стажувальних програм з ЄС	Реалізуються навчальні проекти за підтримки ЄС і WCO
Цифровізація митних процедур	Рекомендована автоматизація обліку та контролю	Запровадження електронного «єдиного вікна», цифрових декларацій	Активна фаза цифровізації митниці

Удосконалення тарифної класифікації товарів має важливе значення. Класифікація повинна відповідати системі опису та кодування товарів (HS) та її актуальним змінам, забезпечуючи єдині правила для всіх учасників торгівлі. Для полегшення доступу бізнесу до необхідної інформації потрібно створити єдиний електронний класифікаційний довідник з відкритим доступом, у якому оператори можуть заздалегідь дізнатися тарифну ставку та свої митні зобов'язання за кодом товару. Додатково доцільно запровадити процедуру попередньої тарифної класифікації для великих або ризикових партій товарів, що дає змогу отримати попереднє рішення митних органів і уникнути можливих суперечок при перетині кордону.

Підвищення рівня професійної підготовки працівників митних органів є одним із головних напрямів удосконалення митної політики держави. Необхідно створити цілісну систему навчання, що передбачає постійну підготовку, підвищення кваліфікації та сертифікацію фахівців з питань оцінки митної вартості та тарифної класифікації товарів. Проведення тематичних семінарів і тренінгів за участю міжнародних експертів, наприклад, представників Всесвітньої митної організації та ЄС, сприятиме формуванню сучасних професійних компетентностей і впровадженню європейських стандартів у митну практику.

Завданням СОТ є забезпечення публічних і недискримінаційних правил торгівлі товарами. Країни-члени повинні дотримуватися тарифних обмежень, які регулюють максимальні митні ставки, уникати необґрунтованих кількісних обмежень, таких як квоти, що майже замінюють тарифні заходи та створюють непублічні бар'єри для бізнесу. В рамках Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання скасувати або поступово відмовитися від норм, що не відповідають принципам створення зони вільної торгівлі та забезпечити узгодження митних правил із європейськими стандартами (рис. 3.3).

Варто забезпечити, щоб у випадках, коли кількісні обмеження або ліцензії залишаються необхідними з міркувань безпеки, охорони здоров'я або захисту навколишнього середовища, вони були зрозумілими та мали обґрунтовані

правила застосування. Всі нові вимоги повинні відповідати зобов'язанням України як члена СОТ, не порушувати режим найбільшого сприяння (MFN) і не створювати дискримінаційних умов для окремих країн чи операторів, що забезпечує баланс між контролем над товарами та дотриманням міжнародних правил лібералізації торгівлі.

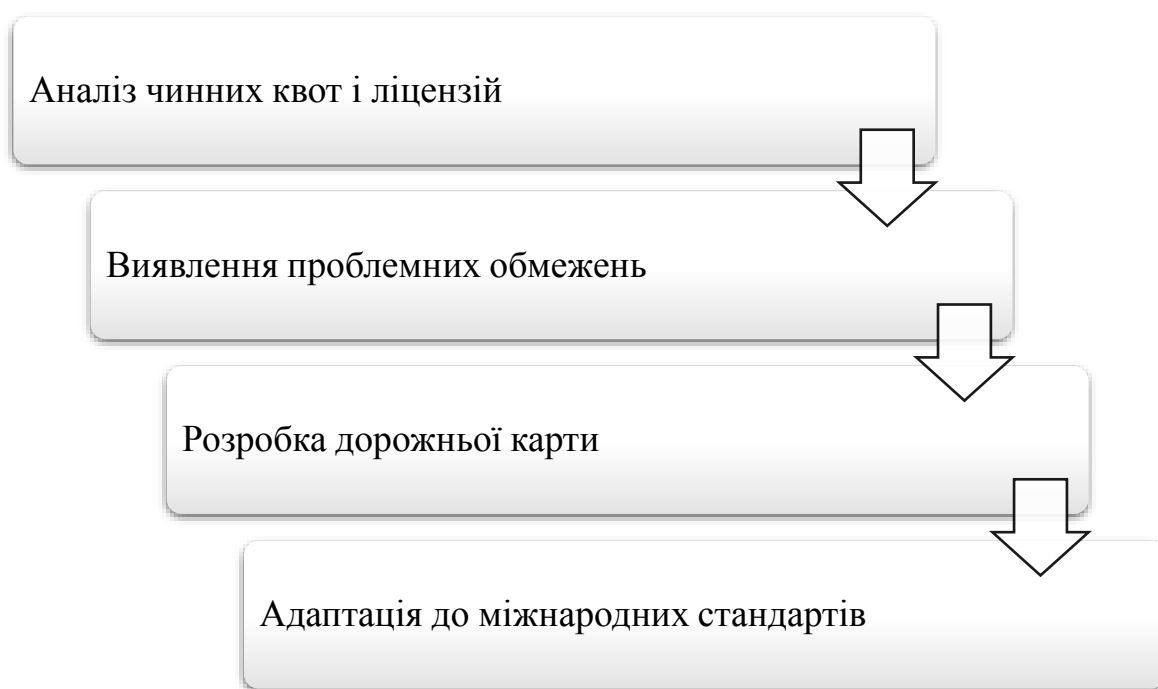

Рисунок 3.3 - Етапи адаптації митно-тарифного регулювання України до вимог СОТ і ЄС.

Створення системи постійного спостереження за обмежувальними заходами передбачає відстеження, які квоти або обмеження вже скасовано, які залишаються в силі та з якими аргументами вони застосовуються. Система включає способи зворотного зв'язку для бізнес-асоціацій, експортерів та імпортерів, що дозволяє подавати зауваження до існуючих процедур. Оцінка впливу скасування квот або обмежень показує, як це вплине на внутрішній ринок, конкурентне середовище, рівень експорту, імпорту та загальну економічну стабільність (рис. 3.4).

Рисунок 3.4 - Процес спостереження та підвищення кваліфікації митного персоналу

Першим кроком є розробка освітніх програм за міжнародними стандартами. Навчальні модулі мають охоплювати теми міжнародного митного права, правил СОТ, процедур ЄС у сфері митного контролю, методів класифікації товарів, оцінки митної вартості, ризик-менеджменту та цифровізації митниці. Для підвищення практичної спрямованості навчання доцільно залучати міжнародні організації, такі як СОТ, представників ЄС та досвідчені митниці інших країн для проведення стажувань і обміну досвідом. Запровадження сертифікації та перевірки знань митного персоналу сприяє підтриманню високого рівня професійної компетенції та гарантує дотримання міжнародних стандартів у щоденній роботі.

Використання цифрових технологій необхідно для того, щоб підвищити кваліфікацію. Онлайн-курси, вебінари, цифрові тренажери та симуляції митних процедур дають можливість швидко оновлювати знання працівників, а внутрішні платформи знань і база кейсів зі зворотним зв'язком дають змогу систематизувати досвід та аналізувати помилки. Спостереження і аналітика

виявляють проблемні зони, на які потрібно звернути увагу під час навчання і своєчасно змінювати освітні програми.

Оцінка ефективності навчання має стати постійною практикою. Аналіз показників, таких як час оформлення митних процедур, кількість помилок у класифікації товарів, зменшення спорів з бізнесом і підвищення задоволеності учасників зовнішньоекономічної діяльності, допомагає оцінити ефективність навчання та визначати напрями подальшого вдосконалення. Створення системи наставництва, коли досвідчені працівники передають знання новим, організація форумів для обміну передовими практиками у країнах ЄС та інших членах СОТ підвищує професійний рівень митних органів і формує умови для стійкої інтеграції України у світову торгівлю.

Успішна адаптація митно-тарифного регулювання в Україні потребує внутрішніх реформ, перегляду законодавства й взаємодії із зацікавленими сторонами та міжнародними партнерами. Для того, щоб забезпечити взаємодію, першочерговим завданням є залучення бізнес-асоціацій, експортерів та імпортерів до обговорення змін у митно-тарифному регулюванні. Дані заходи передбачають проведення публічних консультацій перед запровадженням нових нормативів, таких як зміни у тарифній класифікації чи перегляд митних ставок. Одночасно створюються «митні хаби» або сервіси за принципом «єдине вікно», де підприємства можуть отримати консультацію, звернутися із запитаннями або повідомити про проблеми у митному оформленні.

Важливим є міжнародна співпраця та обмін досвідом. Українські митні органи беруть участь у програмах технічної допомоги від ЄС, СОТ, ВМО, що забезпечує доступ до передових практик, методик оцінки митної вартості, класифікації товарів та цифровізації митних процедур. Співпраця з митницями країн-членів ЄС через стажування, спільні проекти та обмін інформацією допомагає адаптувати європейські стандарти до національної практики.

Періодичні звіти про стан виконання Угоди з ЄС і участь у відповідних комітетах, таких як EU Ukraine Association Committee in Trade Configuration,

дають можливість оцінити прогрес, визначити проблемні зони та зреагувати на виклики [87].

Використання цифрових технологій забезпечує публічність та доступ до інформації. Бізнесу надається електронний доступ до митних даних, тарифних ставок та рішень щодо класифікації товарів. Запроваджуються способи онлайн-подання звернень та скарг із зворотним зв'язком від митниці. Створення аналітичних публікацій щодо обсягів імпорту та експорту, типових помилок у митних процедурах і процедурного часу підвищують публічність і передбачуваність торговельної діяльності, що є основою для подальшого вдосконалення митно-тарифного регулювання.

Адаптація митно-тарифного регулювання України до вимог СОТ та ЄС потребує виваженого підходу з врахуванням економічних, адміністративних і соціальних ризиків. Поступова імплементація змін є необхідною, адже різке введення нових тарифних правил чи скасування квот може створити надмірне навантаження на бізнес і митні органи та призвести до дисбалансів на внутрішньому ринку. Для ефективної реалізації реформ здійснюється детальний аналіз ризиків і прогнозування їхнього впливу на національних виробників, бізнес-середовище та внутрішній ринок. Оцінюються можливі вразливі сегменти економіки, які можуть зазнати негативних наслідків від зниження тарифів або відкриття імпорту, що дає можливість ухвалювати обґрунтовані рішення про послідовність і терміни реформ, підтримуючи баланс між міжнародними зобов'язаннями та національними економічними інтересами.

Поступова імплементація змін передбачає встановлення перехідних періодів, у межах яких скасування або зниження тарифів відбувається поетапно, із проміжними оцінками. Для підвищення реформ застосовуються пілотні проєкти, наприклад, апробація нових класифікаційних систем чи електронних процедур на окремих митних пунктах. Одночасно запроваджуються резервні заходи, такі як санітарні, фітосанітарні та екологічні, які запобігають негативним наслідкам стрімких змін для внутрішнього ринку та громадського здоров'я.

Таким чином, успішна реалізація реформ потребує постійного спостереження, оцінювання результатів і своєчасної корекції заходів. Створюється система зворотного зв'язку, за якою митні органи, бізнес-середовище та державні установи аналізують досягнення цілей реформ і визначають напрями подальшого вдосконалення. Для цього визначаються показники ефективності (KPI), що охоплюють скорочення часу митного оформлення, зменшення кількості спорів і скарг, зростання обсягів експорту та імпорту, підвищення публічності процедур. На основі отриманих результатів коригуються темпи реалізації реформ, розподіляються додаткові ресурси або посилюється підготовка персоналу. Адаптація митно-тарифного регулювання України до вимог СОТ та Угоди з ЄС є тривалим процесом, який охоплює оновлення законодавства, удосконалення процедур митної вартості й класифікації, усунення застарілих обмежень, підвищення кваліфікації митників, залучення бізнесу, міжнародну співпрацю, ефективне управління ризиками та поступову реалізацію реформ.

3.3 Пропозиції щодо підвищення ефективності митно-тарифного регулювання

В умовах глобальної економічної нестабільності, зміни міжнародних торговельних режимів та зростання цифрових технологій митно-тарифно регулювання стає стратегічним способом розвитку України. Воно спрямоване на забезпечення балансу між відкритістю ринку та захистом національних виробників, стимулювання експорту, підвищення інвестиційної привабливості та інтеграцію країни у глобальні економічні ланцюги. Митна політика ґрунтується на принципах публічності, прогнозованості та технологічної модернізації, що забезпечує ухвалення рішень і стабільний розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Для підвищення ефективності митно-тарифного регулювання передбачено заходи, які охоплюють створення аналітичних центрів для прогнозування впливу

тарифної політики на економіку, розвиток інтегрованих логістичних платформ для покращення процедур переміщення товарів, впровадження систем мотивації для швидкого та якісного оформлення вантажів, а також залучення бізнес-середовищ і громадських організацій до процесу формування тарифної політики (рис. 3.5). Поєднання цих заходів дозволяє забезпечити стратегічне планування, зменшити адміністративні бар'єри, підвищити публічність передбачуваність рішень та зміцнити позиції України на міжнародних ринках.

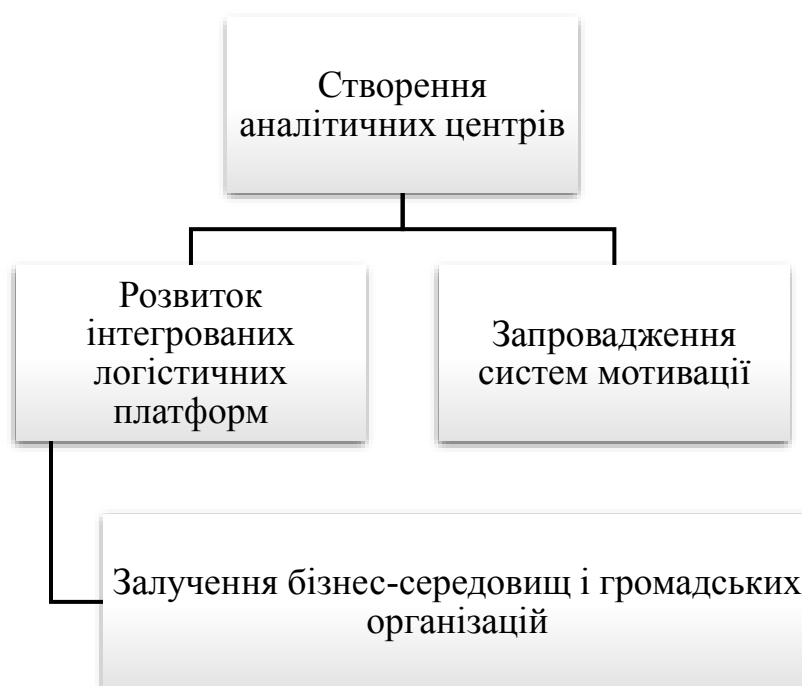

Рисунок 3.5 - Заходи для підвищення ефективності митно-тарифного регулювання

Створення аналітичних центрів передбачає збір, опрацювання та аналіз даних щодо зовнішньоторговельного обороту, тарифних ставок, обсягів митних надходжень та імпортозалежності галузей. Фахівці центрів розробляють стратегії зміни тарифної політики, прогнозують економічні наслідки та надають рекомендації уряду і парламенту. Використання сучасних цифрових технологій, аналітичних платформ та інструментів машинного навчання виявляє ризики,

тенденції у митних потоках і підвищує якість ухвалення рішень на основі об'єктивних даних.

Завдяки інтеграції різних джерел інформації, включаючи статистику зовнішньоторговельних операцій, дані митних декларацій, інформацію про логістичні ланцюги та економічну активність підприємств, аналітичні центри можуть формувати моделі прогнозування, які враховують фінансові показники й соціально-економічні фактори, такі як рівень зайнятості, динаміку внутрішнього ринку та взаємозв'язки між різними секторами економіки.

У перспективі функціонування аналітичних центрів спрямоване на формування передбачуваної тарифної політики, зменшення адміністративних бар'єрів для учасників зовнішньоекономічної діяльності, зміцнення міжнародних позицій України на світових ринках та підвищення ефективності митно-тарифного регулювання у контексті глобалізації та розвитку міжнародної торгівлі.

Розвиток інтегрованих логістичних платформ дає можливість оптимізувати митні процедури та скоротити час переміщення товарів. Такі платформи створюють єдине цифрове середовище, де митниця, транспортні оператори, податкові органи та бізнес взаємодіють у режимі реального часу, усуваючи повторення операцій і зменшуючи паперовий документообіг. Інтеграція митного оформлення з транспортною інфраструктурою, автоматизовані канали обміну даними та попереднє декларування вантажів підвищують передбачуваність процедур, забезпечують контроль за переміщенням товарів та сприяють функціонуванню концепції «єдиного вікна». Застосування цифрових стандартів, уніфікація електронного документообігу та узгодження з вимогами міжнародних організацій сприяють включенню України до глобальних транспортно-економічних коридорів і підвищують конкурентоспроможність країни на зовнішніх ринках.

Інтегровані платформи також забезпечують функціонування концепції «єдиного вікна», яка передбачає можливість здійснення митного та суміжного контролю за допомогою єдиної системи, що спрощує роботу учасників

зовнішньоекономічної діяльності. Застосування цифрових рішень дозволяє бізнесу отримувати митні дозволи та сертифікати онлайн, скорочуючи час на підготовку документів і виключаючи потребу у повторному наданні інформації. Такий підхід підвищує ефективність державного контролю й створює сприятливі умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій [91, с. 104-107].

Крім технічних переваг, інтегровані логістичні платформи сприяють формуванню передбачуваного регуляторного середовища, де державні органи та бізнес мають доступ до актуальної інформації для планування та прийняття рішень. Аналітичні модулі таких систем виявляють тенденції у потоках товарів, оцінюють ризики і передбачають економічні наслідки змін тарифної політики або регуляторних норм. Завдяки цьому державні органи можуть адаптувати митно-тарифні заходи до потреб економіки та підвищити зовнішньоекономічну діяльність.

Впровадження системи мотивації для працівників митних органів і представників бізнесу має на меті підвищення якості митного обслуговування, створюючи умови для відповідального виконання посадових обов'язків та стимулюючи участь у вдосконаленні процедур. Для співробітників митниці система передбачає оцінювання результатів діяльності, яке враховує швидкість оформлення декларацій, обробки документів, дотримання встановлених норм і стандартів та рівень обслуговування клієнтів. Крім цього, передбачено надання матеріальних та нематеріальних стимулів, наприклад, премій, надбавок, можливостей для професійного розвитку, участі у тренінгах, семінарах та міжнародних програмах обміну досвідом, що підтримує високий рівень компетентності та мотивації персоналу.

Для бізнесу система мотивації може включати спрощення процедур митного оформлення, доступ до електронних сервісів, проходження контролю на митниці, а також надання спеціального статусу «надійного партнера митниці», який свідчить про відповідальне ведення зовнішньоекономічної діяльності. Впровадження сприяє економії часу та ресурсів підприємств й формуванню довгих взаємин довіри між державними органами та суб'єктами

господарювання, що важливо для розвитку стабільного середовища ведення бізнесу.

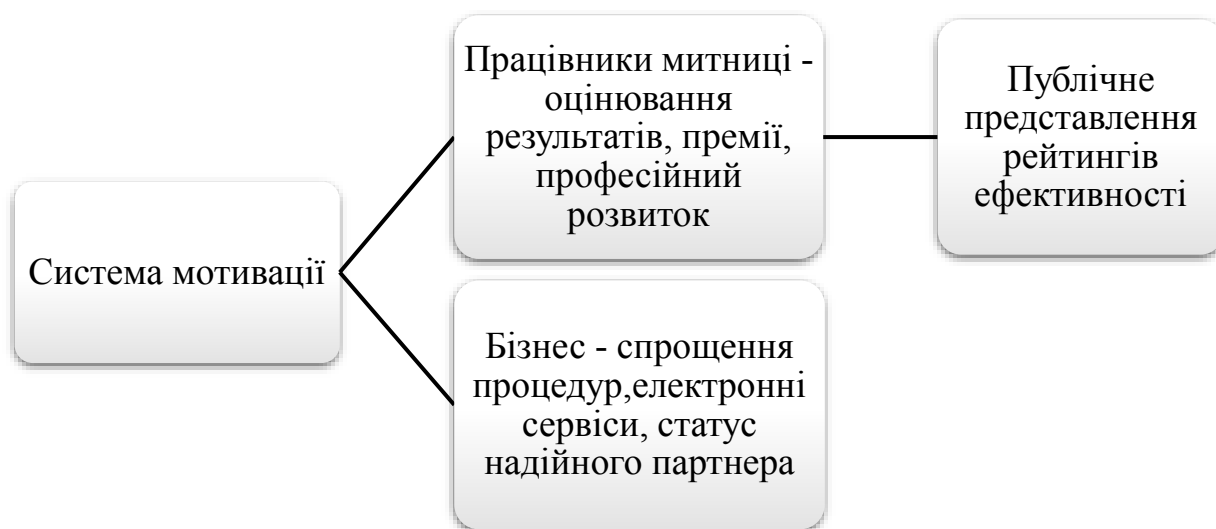

Рисунок 3.6 - Складові системи мотивації працівників митних органів і представників бізнесу

Публічне представлення рейтингів ефективності підрозділів митниці та підприємств забезпечує публічну діяльність та залучає суспільний контроль заохочуючи учасників процесу дотримуватися високих стандартів роботи і етики. Такий підхід формує культуру відповідальності, чесності та професіоналізму у всіх учасників митного процесу, сприяє зниженню бюрократичних перепон і зменшенню корупційних ризиків.

Завдяки поєднанню оцінювання персоналу, стимулів для бізнесу та публічних рейтингів система мотивації підвищує передбачуваність митно-тарифної політики, забезпечує функціонування митної інфраструктури та зміцнює взаємну довіру між державою, бізнесом і громадськістю.

Залучення бізнес-середовищ та громадських організацій до процесу формування тарифної політики є чинником об'єктивності митно-тарифного

регулювання. Підприємства та професійні об'єднання надають практичні пропозиції щодо оптимізації тарифів, враховують потреби різних секторів економіки та допомагають уникати встановлення надмірних обмежень, які можуть гальмувати експорт або збільшувати витрати виробництва. Такий підхід дозволяє формувати політику, що відповідає реальним умовам ринку та сприяє розвитку національної економіки без створення зайвих бар'єрів для бізнесу.

Громадські організації забезпечують контроль за дотриманням публічності процесів та запобігають корупційним проявам, створюючи прямий зв'язок між державними органами та суспільством, що дає змогу незалежно оцінювати пропозиції і рішення, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність.

Для забезпечення співпраці доцільно створювати консультативні платформи, ради та робочі групи при центральних органах влади. В рамках даних структур проводяться обговорення проектів змін тарифної політики, «круглі столи», конференції та тематичні сесії за участю бізнесу, експертів і державних структур. Така організація взаємодії дозволяє створити двосторонній зворотний зв'язок, своєчасно враховувати зауваження та пропозиції підприємств, адаптувати політику до актуальних потреб ринку і запобігати негативним наслідкам змін регуляторних норм [91, с. 110-112].

В результаті систематичне залучення бізнес-асоціацій і громадських організацій формує партнерську модель співпраці між державою та суспільством, підвищує рівень довіри підприємств до державних установ і залучає інвестиції, що стимулює розвиток відповідальної системи митно-тарифного регулювання, яке є умовою для економічного розвитку, інтеграції України у глобальні ринки та підтримки конкурентоспроможності.

Реалізація пропозицій щодо підвищення ефективності митно-тарифного регулювання передбачає створення аналітичних центрів, розвиток інтегрованих логістичних платформ, запровадження систем мотивації для працівників митниці та бізнесу, а також залучення бізнес-середовищ і громадських організацій до процесу формування тарифної політики. Поєднання заходів не тільки модернізує митну систему, а й створює умови для науково обґрунтованого

прийняття рішень, що враховують реальні потреби економіки та забезпечують баланс між державними інтересами та інтересами бізнесу.

Запровадження системи мотивації для працівників митниці та бізнесу стимулює якісне виконання процедур, знижує бюрократичні бар'єри, зменшує корупційні ризики та формує культуру відповідальності. Активне залучення бізнес-середовищ і громадських організацій дозволяє враховувати практичні потреби підприємств, надавати пропозиції щодо оптимізації тарифів, контролювати дотримання публічності процесів і підвищувати довіру до державних установ.

Своєчасне та правильне впровадження заходів забезпечує зниження трансакційних витрат, підвищення митно-тарифної системи, зміцнення позицій України на зовнішніх ринках та створення сприятливого інвестиційного клімату. Даний підхід сприяє сталому економічному розвитку, збільшенню бюджетних надходжень і формуванню адаптивної системи, яка може реагувати на виклики глобальної торгівлі та підтримувати конкурентоспроможність країни.

Таким чином, реалізація зазначених пропозицій формує сучасну митно-тарифну політику, що поєднує науково-аналітичний підхід, цифрові технології, мотивацію персоналу та взаємодію з бізнесом-середовищем і суспільством, забезпечуючи ефективне функціонування митної системи та сприяючи розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Висновки до розділу 3

Третій розділ дипломної роботи присвячений напрямам удосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. В сучасних умовах глобалізації вдосконалення митно-тарифного регулювання є чинником забезпечення конкурентоспроможності економіки, підвищення інвестиційної привабливості та інтеграції України у світову економічну систему.

2. Створення аналітичних центрів сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості тарифних рішень, надає можливість передбачати економічні наслідки змін митної політики, визначати напрями її розвитку та забезпечить наукову підтримку процесу ухвалення управлінських рішень.

3. Розвиток інтегрованих логістичних платформ оптимізує митні процедури, скорочує час переміщення товарів, підвищує публічність та передбачуваність процесів, сприяє реалізації концепції «єдиного вікна» та створює умови для цифрової трансформації зовнішньоекономічної діяльності.

4. Впровадження системи мотивації для працівників митних органів і бізнесу заохочує ефективну роботу, формує культуру професійної відповідальності, зменшує корупційні ризики та підвищує якість митного обслуговування.

5. Залучення бізнес-середовищ і громадських організацій до процесу формування тарифної політики забезпечує публічність і зворотний зв'язок між державними структурами та суспільством, що підвищує довіру до митних установ і сприяє формуванню партнерської моделі взаємодії.

6. Реалізація запропонованих заходів дозволить покращити систему митно-тарифного регулювання, забезпечити її пристосованість до викликів економіки, знизити трансакційні витрати, зміцнити позиції України на міжнародних ринках і створити сприятливий розвиток глобалізації.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Виявлено, що митно-тарифне регулювання є одним із способів державної економічної політики, спрямованим на забезпечення балансу між інтересами держави, бізнесу та споживачів. Воно виконує фіскальну, захисну, стимулюючу та регулюючу функції, впливаючи на зовнішньоторговельний баланс, конкурентоспроможність національної економіки та соціально-економічний розвиток держави. У сучасних умовах глобалізації митно-тарифна політика набуває особливого значення як спосіб інтеграції у світову економіку та захисту національних інтересів.

2. Доведено, що глобалізаційні процеси впливають на характер і напрями розвитку митної політики України. Вони сприяють зростанню обсягів міжнародної торгівлі, залученню інвестицій, інтеграції фінансових ринків і технологій, але створюють ризики посилення конкуренції, імпортової залежності та втрати економічного суверенітету. В умовах глобалізації митно-тарифне регулювання має адаптуватися до міжнародних правил, насамперед положень Світової організації торгівлі та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

3. Встановлено, що митно-тарифне регулювання в Україні пройшло еволюцію: від переважно фіскальної системи до сучасної аналітичної моделі орієнтованої на розвиток експорту, підтримку інноваційного виробництва та узгодження з європейськими нормами. Основними напрямками трансформації стали спрощення митних процедур, запровадження електронного декларування, автоматизація контролю та зменшення рівня адміністративного тиску на бізнес.

4. Проаналізувавши стан митно-тарифного регулювання України в умовах глобалізації, можна зробити висновок, що ефективність митної системи залежить від цифровізації, публічності процедур та антикорупційних заходів. Запровадження інноваційних технологій, таких як система «єдиного вікна»,

ризик-орієнтований контроль та електронні сервіси дозволяють зменшити бюрократичні бар'єри, скоротити час митного оформлення та підвищити довіру бізнесу до митних органів.

5. Дослідження динаміки митних надходжень довело, що митно-тарифна система України залишається джерелом наповнення державного бюджету. Навіть за умов економічних криз, пандемії COVID-19 та воєнного стану, митні платежі показують стабільний напрям до зростання, що свідчить про підвищення митного адміністрування та вдосконалення способів контролю і стягнення платежів.

6. На сучасному етапі розвитку митно-тарифна політика України має виконувати фіскальну та стимулюючу функції, спрямовані на підтримку експорту, залучення інвестицій, розвиток вітчизняного виробництва та підвищення конкурентоспроможності економіки. Підвищення ролі держави у регулюванні зовнішньоекономічних відносин має поєднуватися з лібералізацією митних процедур, впровадженням цифрових технологій та інституційним зміцненням митної служби.

7. Запропоновано такі напрями удосконалення митно-тарифного регулювання:

- удосконалення системи планування митних надходжень, що забезпечить підвищення прогнозованості бюджетних ресурсів, зменшення впливу зовнішніх шоків та стабільність фінансової системи держави;
- розширення електронних сервісів і автоматизації митних процесів, що забезпечить скорочення часу митного оформлення, зменшення людського фактору, підвищення публічності та ефективності адміністрування;
- посилення контролю за правильністю визначення митної вартості, що забезпечить запобігання заниженню вартості, зменшення втрат державного бюджету та формування рівних конкурентних умов для бізнесу;
- підвищення кваліфікації митних працівників, що є умовою якісного впровадження цифрових інструментів, ефективного контролю,

дотримання міжнародних стандартів та зниження кількості помилок і корупційних ризиків;

- розвиток партнерства між державою та бізнесом, що сприятиме зменшенню адміністративних бар'єрів, покращенню взаємодії, формуванню передбачуваної тарифної політики та зростанню довіри до митних органів;
- запровадження міжнародних стандартів безпеки торгівлі та цифрових технологій управління ризиками, що забезпечить відповідність вимогам ЄС і СОТ, підвищення ефективності виявлення ризикових операцій і поглиблення міжнародного співробітництва;
- оптимізація структури митних тарифів, що забезпечить зменшення дисбалансу між видами митних платежів, підвищення ролі мита як регуляторного інструмента та зниження надмірної фіскальної залежності від ПДВ на імпорт;
- удосконалення логістичної та інфраструктурної складової митної діяльності, що забезпечить підвищення пропускної спроможності пунктів пропуску, скорочення черг та покращення ефективності зовнішньої торгівлі.

8. Дослідження показало, що митна система залишається джерелом наповнення бюджету, а впровадження інноваційних технологій, ризик-орієнтованого контролю та удосконалення адміністрування сприяють зменшенню бюрократичних бар'єрів і підвищенню довіри бізнесу, при цьому подальше вдосконалення митно-тарифної політики має ґрунтуватися на цифровізації, гармонізації з нормами ЄС, зміцненні інституційної спроможності та розвитку партнерства між державою і бізнесом, що разом із запропонованими напрямами удосконалення митно-тарифного регулювання, спрямованими на усунення виявлених проблем і підвищення ефективності митної сфери, забезпечить зміцнення фіскальної стабільності, підвищення публічності та передбачуваності процедур, удосконалення контролю, створення рівних умов для всіх учасників ЗЕД, а також сприятиме інтеграції України у світовий

торговельний простір, підвищенню її конкурентоспроможності та зміцненню економічної безпеки в умовах глобалізації.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Ачкасова С., Москаленко Н., Головей Ю. Аналіз митних платежів та зовнішньої торговельної структури України. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. 56. С. 51-57.
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: *національні та міжнародні аспекти*. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
3. Войтов С. Г. Історико-економічний аналіз становлення митно-тарифного регулювання. *Науковий журнал «Стратегія розвитку України»*, 2019. № 1. С. 190-200.
4. Войтов С. Г. Структурна детермінація митно-тарифного регулювання. *Економічний часопис-XXI*, 2012. № 9-10. С. 21-24.
5. Годяк А. І. Митне право України: навч. посібн. Львів: СПОЛОМ, 2017. 308 с.
6. Голинський О. Ю., Павелчак А. В. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та його удосконалення. *Молодий вчений*, 2018. № 10 (62). С. 749-752.
7. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О. О. Борзенко. Київ, 2022. 264 с.
8. Декларація про державний суверенітет України: Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 07.09.2025).
9. Дубик В. Я. Дослідження ефективності виконання бюджетних завдань митними інституціями. *Молодий вчений*, 2019. № 11. С. 486-490.
10. Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами 2023 року зріс у 2,5 рази - до \$27,38 млрд. URL: <https://mind.ua/news/20269602-deficit-zovnishnoyi-torgivli-tovarami-2023-roku-zris-u-25-raza-do-2738-mlrd> (дата звернення: 12.10.2025).

11. Дяченко Т. О. Особливості митно-тарифного регулювання України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 125 (частина I), 2015. С. 129-137.
12. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна - СОТ - ЄС): посібник. Одеса: Плаксе зат, 2005. 226 с.
13. Зовнішня торгівля України товарами. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ_old/ztt/092001.html (дата звернення: 12.10.2025).
14. Звід ставок ввізного мита станом на 1 червня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2044342-00#Text> (дата звернення: 12.10.2025).
15. Звіт про виконання Плану роботи Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної фіскальної служби України на 2018 рік. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/288/373676/ZVIT_2018.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
16. Зовнішня торгівля товарами з країнами ЄС. URL: https://www.zt.ukrstat.gov.ua/infografika/tematychna/zovntorg_2023.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
17. Конспект лекцій з дисципліни «Глобальна економіка» / укл. Плахотнік О. О. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 94 с.
18. Костяна О. В. Проблеми ефективності адміністрування митних платежів в Україні. *Бізнес Інформ*, 2019. № 10. URL: https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22553/1/Kostyana_.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
19. Куцик П. О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: Видавництво ЛКА, 2015. 594 с.
20. Калюжна Н., Сторожчук В. Протиріччя тарифної лібералізації в умовах неопротекціонізму. *Глобальна економіка*, 2020. № 2. С. 5-20. URL:

<https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/143> (дата звернення: 07.09.2025).

21. Лемеха Р. І. Історія становлення та розвитку інституту митних режимів в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки»*, 2020. Т. 31. № 50 (70). С. 57-63.

22. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

23. Митна статистика України: навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Пашко, О. Ю. Ушаков, В. М. Краєвський. Ірпінь: УДФСУ, 2020. 380 с.

24. Митний тариф України (Групи 01-49): Закон України від 19.10.2022 № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697a-20#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

25. Методи визначення митної вартості: фактори ризику та шляхи їх подолання. URL: <https://qdpro.com.ua/uk/document/7525> (дата звернення: 07.09.2025).

26. Моніторинг основних подій в економіці України. URL: <https://me.gov.ua/download/f750a438-1ebe-4505-bd16-feb126a77486/file.pdf> (дата звернення: 27.09.2025).

27. Надходження митних платежів до Держбюджету в 2024 році демонструють суттєве зростання. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/nadkhodzhennia-mitnikh-platezhiv-do-derzhbiudzhetu-v-2024-rotsi-demonstruiut-suttieve-zrostannia-1513> (дата звернення: 12.10.2025).

28. Пилипів О. М. Еволюція розвитку і засади функціонування системи митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Science of XXI century: development, main theories and achievements*, 2024. С. 127-130.

29. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

30. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

31. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

32. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

33. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

34. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

35. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

36. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.10.2010 № 2623-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-17#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

37. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2026-2028 роки: Постанова Каб. Міністрів України від 06.08.2025 № 946. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/946-2025-п#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

38. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Каб. Міністрів України від 21.05.2014 № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

39. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2012 № 726/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

40. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Каб. Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

41. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10.10.2024 № 4015-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

42. Про Єдиний митний тариф: Закон України від 05.02.1992 № 2097-XII: станом на 1 черв. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

43. Понад чверть митних ініціатив Нацстратегії доходів уже реалізовано - МВФ зафіксував випередження графіку. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ponad-chvert-mitnikh-initsiativ-natsstrategiyi-dokhodiv-uzhe-realizovano-mvf-zafiksuvav-viperedzhennia-grafiku-2371> (дата звернення: 12.10.2025).

44. Протягом 2022 року Держмитслужба перерахувала до Державного бюджету України 300,8 млрд грн митних платежів. URL: <http://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/protiagom-2022-roku-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhavnogo-biudzhetu-ukrayini-3008-mlrd-grn-mitnikh-platezhiv-1046> (дата звернення: 27.09.2025).

45. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

46. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX: станом на 23 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

47. Рокоча В. В., Одягайло Б. М., Терехов В. І. Глобальна економіка: парадигми та парадокси розвитку: монографія. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017. 314 с.

48. Результати виконання митними органами фіскальної функції у 2024 році. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/rezultati-vikonannia-mitnimi-organami-fiskalnoyi-funktsiyi-u-2024-rotsi-1976> (дата звернення: 27.09.2025).

49. Стуга Р. Регіональні аспекти нерівності доходів в Україні та механізми інклюзивного розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2025. Вип. 2 (78). С. 132-141.

50. Скільки коштів Митна служба перераховує до держбюджету. Слово і діло, 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/infografika/ekonomika/skilky-koshtiv-mytна-sluzhba-pererakhovuye-derzhbyudzhetu> (дата звернення: 12.10.2025).

51. Статистика та реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 12.10.2025).

52. Ткач Д., Білокур Г. Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. Вип. 4 (68). С. 28-35.

53. Три роки «митного безвізу» в Україні: бізнес здійснив понад 231 тис. транзитних перевезень за допомогою системи NCTS. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/tri-roki-mitnogo-bezvizu-v-ukraini-biznes-zdiisniv-ponad-231-tis-tranzitnikh-perevezen-za-dopomogoiu-sistemi-ncts-5346> (дата звернення: 27.09.2025).

54. Угода про правила визначення походження: Угода Світ. орг. торгівлі від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_013#Text (дата звернення: 07.09.2025).

55. УРСР vs Україна: в якій країні краще жити, або 26 цифр про головне. URL: <https://voxukraine.org/cards/26-indexes/index.html> (дата звернення: 12.10.2025).

56. У I півріччі 2025 року до держбюджету спрямовано 318,5 млрд грн митних платежів. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-i-pivrichchi->

2025-roku-do-derzhbiudzhetu-spriamovano-3185-mlrd-grn-mitnikh-platezhiv-2267
(дата звернення: 12.10.2025).

57. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 27.09.2025).

58. У 2023 році Держмитслужба перерахувала до бюджету 459,8 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/u-2023-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-biudzhetu-4598-mlrd-grn-1438> (дата звернення: 27.09.2025).

59. Чудновець І. В. Митно-тарифне регулювання імпорту м'яса в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «економіка та управління національним господарством». Київ, 2010. 20 с.

60. Щербюк Н. Ю. Митне право: конспект лекцій для студентів спеціальності 081 - «Право». Луцьк: Луцький НТУ, 2017. 311 с.

61. Щодо стану адміністрування митних платежів у листопаді 2021 року. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/shchodo-stanu-administruvannia-mitnikh-platezhiv-u-listopadi-2021-roku-724> (дата звернення: 12.10.2025).

62. Association Agreement between the European Union and Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (дата звернення: 12.10.2025).

63. Business Ready. World Bank Group, 2024. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/08942fab-9080-4f37-b7be-ef61c9f9aed9/content> (дата звернення: 12.10.2025).

64. Balard M. European and Mediterranean trade networks. The Cambridge World History, 2015. P. 257-286.

65. Commemoration of the Customs Valuation Agreement at 30. WTO Committee on Customs Valuation. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news25_e/ddgae_09may25_e.htm (дата звернення: 12.10.2025).

66. EU Market Integration: Ukrainian SMEs. URL: <https://enpact.org/news-archive/eu-market-integration-ukrainian-smes> (дата звернення: 12.10.2025).

67. Furceri D., Hannan S. A., Ostry J. D., Rose A. K. Are tariffs bad for growth? Yes, say five decades of data from 150 countries. *Journal of Policy Modeling*, 2020. Vol. 42 (4). P. 850-859. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2020.03.009> (дата звернення: 07.09.2025).

68. Introduction of the electronic excise stamp (e-excise). URL: <https://www.arteslex.com/introduction-of-the-electronic-excise-stamp-e-excise> (дата звернення: 12.10.2025).

69. Important Draft Laws. Issue 34: Competitive Selection for ARMA and KPIs for Customs and Tax Authorities. URL: <https://voxukraine.org/en/important-draft-laws-issue-34-competitive-selection-for-arma-and-kpis-for-customs-and-tax-authorities> (дата звернення: 12.10.2025).

70. In 2024, almost UAH 600 billion of customs payments were transferred to the state budget of ukraine. URL: <https://open4business.com.ua/en/in-2024-almost-uah-600-billion-of-customs-payments-were-transferred-to-the-state-budget-of-ukraine> (дата звернення: 12.10.2025).

71. Lankes P. H. Market Access for Developing Countries. *Finance & Development*, 2022. Vol. 39 (3). URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/09/lankes.htm> (дата звернення: 07.09.2025).

72. Mishchenko I. Foreign Trade Taxes as an Instrument of Customs Policy of Ukraine in the Light of Modern Trends and Challenges. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*, 2024. Vol. 10 (4). P. 87-97.

73. Nazarko A. Customs competencies in Ukraine: embracing innovation for enhanced efficiency. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2024. № 5. P. 587-592.

74. Policy trade. Ukraine. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 27.09.2025).

75. Participation in the conference «Public Governance and Administration in Ukraine: European Integration Progress». URL:

<https://razumkov.org.ua/en/news/participation-in-the-conference-public-governance-and-administration-in-ukraine-european-integration-progress> (дата звернення: 27.09.2025).

76. Shelomentsev A. G., Goncharova K. S., Stepnov I. M., Kovalchuk J. A., Lan D. H., Golov R. S. Strategic Innovation as a Factor of Adaptation of National Economies to the Development of Global Value Chains Sustainability, 2021. Vol. 13. P. 1-27.

77. Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/third-countries/ukraine_en (дата звернення: 27.09.2025).

78. Ukraine. Trade Policy Study (In Two Volumes) Volume I: Main Conclusions and Recommendations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/273901468760516418/pdf/29684.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

79. Ukraine exports for 2023 were 51.10 billion US dollars, a 11% decline from 2022. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ukr/ukraine/exports> (дата звернення: 27.09.2025).

80. Ukraine exports from China. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports/china> (дата звернення: 27.08.2025).

81. Ukraine imports from China. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/imports/china> (дата звернення: 27.09.2025).

82. Ukraine Trade Summary 2021. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2021/Summarytext> (дата звернення: 27.09.2025).

83. Ukraine's foreign trade in goods in 2022. URL: <https://stat.gov.ua/en/publications/ukraines-foreign-trade-goods-2022> (дата звернення: 27.09.2025).

84. Ukraine's Trade Turnover in 2024 Reached \$112.3 Billion: What Was Imported and Exported. URL: <https://dengi.ua/en/business/9751600-ukraines-trade-turnover-in-2024-reached-dollar-1123-billion-what-was-imported-and-exported> (дата звернення: 27.09.2025).

85. Ukraine trade agreements. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-trade-agreements> (дата звернення: 27.09.2025).

86. Ukraine 2023 Report. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

87. Ukraine - EU Association Committee in Trade Configuration. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/2c4a361c-9aff-4e32-a72b-cab0e4de0c90?isSpecial=true&lang=en-GB&title=AssociationCommitteeInTradeConfiguration> (дата звернення: 12.10.2025).

88. Understanding import tariffs under WTO law. URL: <https://epthinktank.eu/2025/03/21/understanding-import-tariffs-under-wto-law/> (дата звернення: 12.10.2025).

89. WTO welcomes Ukraine as a new member. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres08_e/pr511_e.htm (дата звернення: 27.09.2025).

90. WTO Tariff & Trade Data. Ukraine. URL: <https://ttd.wto.org/en/profiles/ukraine> (дата звернення: 27.09.2025).

91. Yereshko K. et al. Digitalization of Customs Procedures: Current State and Prospects. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2024. Vol. 11 (2). P. 103-115.